

ŠVIESA

BALANDIS-GEGUŽĒ-BIRŽELIS, 1940

No. 2

KALŅŲ RAITELIS.

M. M. Strachovskos skulptūra.

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, issued by American Lithuanian Workers
Literary Society, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y.

Editorial Board: Dr. J. J. Kashkevich, R. Mizara, A. Gilmanas, A. Bimba, J. Kuodis;
Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription Rates: \$1 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter September 21, 1934, at the Post Office at Brooklyn, New York,
under the Act of March 3, 1879.

TURINYS:

Amerika ir Francūzų Revoliucija. L. Prūseika	39
Žmonių Sveikata Jung. Valstijose	41
Genijus Tarp Šventų Latvų. R. Mizara	43
Motina. (Vaizdelis.) Senas Vincas	48
Idealai. Eilėraštis. Fr. Šileris. Išv. K. Pr. Inčiūra.	50
Vl. Majakovskio Mirties Sukaktuvių Proga. P. Cvirka	51
Kaip Buvo Išjudinta Mūsų Žemė. K-d-s	52
Negrai Amerikos Filmų Šviesoje. V. Bovinas	55
Paskutinis Šekspyro Kūrybos Laikotarpis. V. T.	57
Kruvina Puota. Eilėraštis. Parašė Mike Quin. Sulietuvino Jonas Kaškaitis	59
Sodyba. Eilėraštis. O. Berentas	60
Visuomenės Idejų ir Įstaigų Pagrindai	61
Peržvalga ir Kritika:	
Antano Venclovos Novelės. Dr. A. Petrika	69
Lietuvos Praeities Vaizdai. St Jasilionis	71

ŠVIESA

The Light

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnėsinis žurnalas

Prenumeratos kaina: metams \$1.00.
Pavienis numeris 25c.

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 46 Ten Eyck Street, Brooklyn, N. Y.

Redakcinė komisija: Dr. J. J. Kaškiaučius, R. Mizara, A. Bimba, A. Gilmanas, J. Kuodis.
Atsakomybą už redaktorius: A. Bimba

No. 2

Balandis-Gegužė-Birželis (April-May-June), 1940

Metai VII

AMERIKA IR FRANCŪZŲ REVOLIUCIJA

Seniau Reakcionieriams Buvo "Auksas iš Paryžiaus,"
o Šiandien Pasidarė "Auksas iš Maskvos"

L. PRŪSEIKA

DIDŽIOJI francūzų revoliucija, kuri prasidėjo 1789 m., padarė Amerikos žmonėse giliausio įspūdžio. Pati Amerika tik ką buvo pabaigus savo revoliucinį karą, kuris davė šiai šaliai jos nepriklausomybę. Todėl visai suprantama, kad susidomėjimas francūzų revoliucija buvo labai didelis. Bet į francūzų revoliucijos žygius ne visi vienodai žiūrėjo.

Demokratai, kuriems vadovavo Tamas Jeffersonas, francūzų revoliuciją sveikino. New Yorko, Philadelphijos ir Bostono miestiečiai, darbininkai ir amatininkai, kalbėjo apie revoliuciją su didžiausiu entuziazmu. Daug kur buvo steigiami frankofilų klubai. Žmonės greit išmoko francūzų revoliucines dainas "Marselietę" "Karmaniolą" ir kitas. Francūzų revoliucijos paramai daug kur buvo šaukiami susirinkimai. Drąsnei demokratų laikraščiai gynė francūzų revoliucijos reikalus. Tamas Jeffersonas, kuris tuomet buvo Amerikos ambasadorium Paryžiuje, į revoliuciją žiūrėjo labai prielankiai.

Bet federalistų partija, kuriai vadovavo Aleksandras Hamiltonas ir kuri atstovavo "išmintingus ir turtingus," į revoliuciją žiūrėjo su baime ir neapykanta. Patsai Hamiltonas buvo monarchiškos valdžios šalininkas ir buvo pasisakęs už monarchijos įvedimą Jungtinėse Valstijose. Toriai-federalistai ir naktį sapnavo apie "Francijos agentus" Amerikoje. Visais varpais jie skambino, būk Amerikai gresia pavojus ir visuose kampuose matė "suokalbinkus."

Kongresmanas Manasseh Cutler (iš Massachusetts) tuomet šaukė: "*Kiekvienas protaujantis žmogus turi pripažinti ir apgailestauti, kad ir mūsų šalyje yra ta dvasia, kuri sugriovė Franciją ir kuri paskleidė tiek daug negerovių gražiausioje Europos vietoje.*" Jis teigė, kad Francijos revoliucionierių protas sumišo.

"Francūziški Pinigai"

Fisher Ames, vienas vadovaujančių Naujosios Anglijos federalistų, stačiai kaltino demokratų laikraščius, kad jie leidžiami francūzų pinigais. Jis šūkavo: "*Taip, ir pas mus pasireiškia svetimoji jėga ir tai francūzų įtaka. Nėra abejonės, kad mūsų jakobinietiškus laikraščius šelpia Francija. Tuose laikraščiuose nėra patriotizmo. Jie skelbia jakobinietišką prievartą ir tvirtina, kad Francijos laimėjimai yra geriausia apsauga Amerikai.*" Toliau Amerikos demokratai lyginami prie laukinių žmonių."

Kaip matote, tai 140-150 metų atgal Francija ir jos revoliucija buvo tuo baisiuoju baubu, kuriuo dabar yra Sovietų Sąjunga ir bolševikai. Reakcionieriai federalistai visur jieškojo "išdavikų" ir "Francijos agentų," kaip kad dabar visokie Dies'ai ir Coughlin'ai gieda apie "Maskvos auksą" ir "Maskvos agentus." Kaip dabar, taip ir aštuoniolikto amžiaus pabaigoje leista

*O kas dėl termino "jakobiniečiai," tai reikia žinoti, kad tuo vardu buvo žinomas kairysis sparnas Francijos revoliucionierių.

īstatymai prieš ateivius, prieš tikruosius progresu skelbējus. Tik tuomet tie "baisus vardai" buvo demokratai ir jakobiniečiai, o dabar komunistai.

1796 metais buvo Kongreso rinkimai. Federalistų partija vos-vos laimėjo. Visoj šalyj paskleista panika ir isterika, būk "Francijos agentai" ir kiti ateiviai rengiasi sukilti. Philadelphiaj buvo suareštuotas tūlas rubsiuivyklos savininkas ir jo darbininkai. Juos kaltino syvus kokias tai keistas militarines uniformas, veikiausia — "francūzams." Vėliau pasirodė, kad tai buvo Haiti valdžios užsakymas savai milicijai!

1796 metais, žiemą, įvyko daug gaisrų, už kuriuos federalistai kaltino demokratų, būk juos papirkę francūzų revoliucionieriai. Paskleista gandų, kad "francūzų agentai" planuoja užmušti prezidentą Adamsą, padegti Philadelphiajos miestą ir išskersti visus gerus to miesto žmones.

Kongresas priėmė įstatymą prieš "išdavikus" (Sedition Act), kuris originaliai norėta taip surašyti, jog kas tik pritaria Francijos revoliucijai ir jos naujai santvarkai, tas gali būti net mirtim nubaustas. Pagal tą įstatymą, kiekvienas, kuris tik išdrįso pakritikuoti kongresą ar valdžią, buvo aštriai baudžiamas.

Ne Tik Prieš Francūzus

Federalistai siautė ne tik prieš francūzus ir jų revoliuciją. Jie piktom akimis žiūrėjo į visus ateivius, kurių tuomet gana daug važiavo Amerikon. Senatorius Uriah Tracy, apkeliaves Pennsylvaniją, rašė sekamai: *"Aš mačiau daug, labai daug airių ir visi jie, su labai mažom išimtim, yra vieningi, yra masonai. Šiapus peklos nėra tokių Dievą provokuojančių demokratų, kaip tie airiai."*

Viršų minėtas kongresmanas Fisher Ames šaukė, kad airiai, vokiečiai ir kiti "pasiutėliai" norį paverst Ameriką į kokį tai babelio bokštą ir kad jie sudaro jaunai Amerikos respublikai didžiausią pavojų.

Kongresmanas Gray Otis pikčiausiu balsu šaukė: "Jeigu nebus imtasi priemonių neprileidimui prie pilietybės tų pasiutėlių airių ir jiems panašių, tai ateis galas laisvei ir nuosavybei." Savo prakalboj Kongrese Otis rėkė: *"Aš nenoriu, kad į šią šalį plustų gaujos nesuvaldomų airių ir nenoramos iš visų pasaulio kraštų. Nugriovę savo šalių valdžias, jie atvyksta Amerikon ardyti mūsų ramybę."*

Kaikurie federalistai reikalavo neleisti ateivius tapti šios šalies piliečiais.

Tas isteriškas blūdas prieš ateivius buvo tik dalis reakcininkų programos. Jiems rūpėjo ne

tik ateivius sutriuškinti, bet sutriuškinti visą tų laikų progresyvią judėjimą, kuriam vadovavo Jeffersonas, Madisonas, G. Clinton, A. Gallatin ir kiti tikri demokratijos draugai.

1798 metais Edwardas Livingston, kalbėdamas Kongrese prieš ateivių persekiojimą, pasakė šiuos teisybės žodžius: *"Nereikia apgaudinėti save, jog blogybė su tuo ir pasibaigs, kada mes uždėsime ant kelių bėspėkių ateivių inkvizitorišką galią. Priemonės, nukreiptos prieš ateivius, lygia spėka bus pavartotos ir prieš piliečius."*

Tas Livingstono argumentas tinka ir dabar. Reakcionieriai, paprastai pradeda nuo ateivių, atimdami jiems civilės teises, o paskui kėsinasi jau ant viso progresyvio judėjimo.

Dar Daugiau Panašumų

Šių laikų atžagareiviai ir šimtaprocentiniai gaudina žmones "raudonoju baubu." 140-145 metai tam atgal toki pat elementai buvo išpūtę didelį muilo burbulą apie "slaptą ir konspiratorišką" draugiją, kurią jie praminė "Illuminati." Ši draugija būk susidėjus iš Francijos "šnipų." Ji turėjus skyrius visoje Amerikoje, o jos tikslas buvęs nuversti valdžią ir sunaikinti religiją." Kunigas Jebediah Morse (kuris labai panašus šių dienų Coughlinui) parašė knygą ir surinko "dokumentus," kokia baisi ta organizacija ir kad jos priešakyje stovi didžiausi ir pavojingiausi nenaudėliai. Bet visa tai buvo tikslus blofas, kad išgaidinti žmones.

Pasekmėje tos melagingos, isteriškos ir bloferiškos, bet plačiai vedamos kampanijos federalistams pasisekė praversti Kongrese visą eilę įstatymų prieš ateivius, prieš vadinamus "išdavikus" (Alien and Sedition Acts). Tai buvo įvykinta keliais paskutiniaisiais aštuoniolikto amžiaus metais.

Prasidėjo areštai, persekiojimai. Buvo paneigtos civilės laisvės ir Amerikos demokratijai buvo ruošiami kapai. Tie, kurie dėjosai respublikos gelbėtojais, faktinai buvo jos didžiausi priešai.

Už raštus prieš tuos inkvizitorius ir federalistus buvo patraukta atsakomybėn visa eilė redaktorių. Philadelphiaj buvo nuteistas redaktorių W. Duane, Bostone Thomas Adams, Vermonte demokratas kongresmanas M. Lyons ir daugelis kitų. Už valdžios pakritikavimą laikraščiuose buvo numatyta bausmė — du metai kalėjimo ir \$2,000 piniginės bausmės.

Amerikos žmonės tuomet pamatė, kad jų laisvėms, jų demokratinei santvarkai, jų revoliuciniams laimėjimams grėsia mirtinas pavojus. Vi-

ŽMONIŲ SVEIKATA JUNG. VALSTIJOSE

RUDENS, žiemos ir pavasario laikotarpiais, paprastai, apie šeši milijonai Jungtinių Valstijų gyventojų užtenkamai sunkiai serga, jog negali darbo dirbti arba lankyti mokyklų. Vasaros laikotarpiu, vidutiniai, kasdien serga apie keturi milijonai žmonių.

Tai reiškia, kad Jungtinių Valstijų gyventojai kas metai praranda po 1,250,000,000 darbo dienų. Nuostolių rokuojant pinigais, Amerikos gyventojai dėl ligų praranda po \$10,000,000,000 kas metai.

Iš aukščiau paminėtų šešių milijonų, 2,500,000 žmonių kenčia nuo chioniškų ligų, kurios kankina tuos žmones beveik nuolat; 1,500,000 turi "šalčius," influenzą arba plaučių įdegimą; 500,000 yra aukos nelaimingų atsitikimų—industriinių, transportacijos arba kitokių; 250,000 turi sunkias užkrečiamas ligas, ir apie toks pat skaičius žmonių serga nuo skilvio sužrimų, jaknų ir appendiko ligų.

Sunku pasakyti, iki kokiam laipsniui šie visi ligonys esti aprūpinti medikale pagalba. Medikālė statistika, kuri būtų pritaikyta prie platesnio šalies gyventojų skaičiaus, nebuvo surinkta iki 1938 metų. Tiktai 1938 metais Jungtinių Valstijų Viešosios Sveikatos Patarnavimas užbaigė savo tyrinėjimą, kuris apėmė 2,800,000 žmonių, gyvenančių aštuoniasdešimtis keturiuose miestuose ir dvidešimtis trijose žemės ūkio apylinkėse. Komitetas, gavęs iš W. P. A. \$4,000,000, sutvarkė apčiuopiamas skaitlines, sugrupodamas ligonius, atsižvelgiant į jų įplaukas ir ligų rūšis.

Uždarbiai ir Ligos

Visų pirma mes žinome, jog biedni žmonės serga dažniau ir ilgiau, negu turtingi, o turtingieji (kuriems reikėtų mažiau, nes jie serga rečiau) gauna daugiau medikalo patarnavimo. Šiuo atžvilgiu skaitlinės nedvejojančiai kalba. Apklaustieji žmonės buvo paskirstyti į penkias grupes: šeimos, gyvenančios iš pašalpos; šeimos, gyvenančios ne iš pašalpos, bet gaunančios mažiau \$1000 įplaukų į metus; gaunančios nuo \$2000 iki \$3000 įplaukų į metus, ir gaunančios virš \$3000 įplaukų į metus.

Amerikos žmogus, gyvenantis iš pašalpos, vidutiniai serga 16 dienų į metus. Žmonės, uždirbą mažiau \$1000, serga vidutiniai 11 dienų į metus. Tarpe uždirbančių virš \$1000 iki \$3000 į

metus ligos dienų skaičius sumažėja iki 7½, 7 ir 6½.

Nepaisant to, kad žmonės gyveną iš pašalpos, ir tie, kurie uždirba mažiau \$1000 į metus, ligos dienų turi dukart daugiau, negu tie, kurie turi didesnes įplaukas, tačiau pastarieji gauna apie 46% daugiau medikalės pagalbos, negu pirmieji.

Chioniškos ligos yra labiausia prasiplatinusios tarpe žmonių, kurie gyvena iš pašalpos; trisdešimts iš kiekvieno šimto pašalpiųjų žmonių negauna jokios medikalės pagalbos; antra grupė su metinėmis įplaukomis mažiau \$1000, iš kiekvieno šimto susirgusių, 28 ligoniai negauna medikalės pagalbos.

Amatai, Profesijos ir Susirgimai

Einant toliau, surinktos skaitlinės taipgi parodo, jog paprastas darbininkas tankiau serga, negu amatininkas, o amatininkas daugiau serga už profesionalą. Imant džiovos ligą kaip pavyzdį, mes atrandame, jog ant kiekvieno baltkalnierio darbininko, mirusio nuo TB (džiovos), miršta septyni paprasti darbininkai ir trys amatininkai. Ant kiekvienos mirties nuo plaučių įdegimo tarpe profesionalų, miršta keturi paprasti darbininkai.

Jungtinėse Valstijose nėra pakankamai įrengimų, kad aptarnaut visus ligonis. Farmų apylinkėse, kur gyvena 18 milijonų žmonių, 40% visų apskričių (counties) neturi nė privatių, nė visuomeninių ligoninių. Mažiau negu vienas trečdalis visų Amerikos apskričių, ir dar mažesnis skaičius miestų, turi pilno-laiko sveikatos viršininkus. Vienas tūkstantis apskričių neturi nė po vieną visuomenės lėšomis užlaikomą slaugę (nursę). Miestuose ir farmų apskričiuose, kur randasi ligoninės, jos gali aptarnaut mažiau, negu pusę ligoninių.

Mūsų šalies ligoninės turi 1,100,000 lovų; o mums reikia, anot Visuomenės Sveikatos Patarnavimo apskaitliavimo, dar pusės milijono. Mes turim 170,000 daktarų (vieną šimtą ant 80,000 žmonių); o mums reikėtų dasyk tiek.

Gimdymas

Kasmet gimsta du milijonai kūdikių. Tačiau, 75,000 iš jų gimsta negyvi, o kiti 69,000 miršta bėgimo pirmojo jų gyvenimo mėnesio. Septyniolika tūkstančių moterų miršta neštumo ar gimdymo laikotarpiu. Motinystė, galima sakyti, yra gy-

vybei rizika net ir prie geriausių aplinkybių. O šioj šalyj nėra geriausios aplinkybės, ir gal būt daugelis nusistebės, jog Jungtinės Valstijos motinų mirtingumu stovi žemiau visų kitų civiliuotų kraštų, apart Lietuvos ir Chile.

Kasmet 250,000 Amerikos motinų pagimdo kūdikius be daktaro priežiūros. Miestuose 39 nuoš. neina į ligonines; farmų distriktuose skaitlinė pakyla net iki 86 nuošimčių. Iš 250,000 motinų, gimdančių be daktaro priežiūros, penkiolika tūkstančių gimdo prie draugų ir giminių priežiūros, o likusioms patarnauja "bobukės" (midwives), kurios didžiojoje yra bemokslės ir neišlavintos. Ši grupė, suprantama, turi aukščiausį nuošimtį mirimų kaip tarpe motinų, taip ir tarpe kūdikių.

Keturiasdešimtas nuošimtis negyvais gimstančių kūdikių galėtų būt išgelbėti, jeigu daktarai galėtų duot tinkamą patarnavimą. Penkiasdešimtas nuošimtis kūdikių, mirstančių pirmam savo gyvenimo mėnesyje, galėtų būt išgelbėti. Šešiasdešimtas nuošimtis motinų, mirstančių neštumo ar gimdymo laikotarpiu, neturėtų mirt visai. Santyčiai neturto su mirtimi čia kaip tik yra artimiausi. Skaitlinės, surinktos mieste Denver, Colorado, parodo, jog grupėje asmenų, kurie turi po \$3,000 metinių įplaukų, iš kiekvieno tūkstančio gimimų, tik 30 kūdikių miršta pirmame savo gyvenimo mėnesyje. O pašalpą (relief) gaunančių grupę mirimų būna penkis sykius daugiau, t. y., 168 ant kiekvieno tūkstančio. Kitais žodžiais sakant, kūdikių mirties rizika neturtingųjų tarpe yra 400 nuošimčių didesnė, negu tarpe pasiturinčiųjų.

Mirtys

1930 metais mirimų buvo 11.5 ant 1,000 gyventojų. Palyginus tai su 1900 metais, kuomet mirimų skaičius buvo 17.6 ant 1,000 gyventojų, kai kam gali atrodyt, jog tapo padarytas progresas sveikatos srityje. Ištikrųjų, tai ne visai taip. Sutaupymas gyvybių ateiktas vien tik tarpe jaunų žmonių. Didžiūmai gi viduramžių ir senų žmonių labai mažai tenka medicinos atsiekimų vaisių. Išpopuliarėjęs čiepijimas ir abelnai geresnis teikimas medikalės priežiūros mokyklos amžiaus vaikams ir mergaitėms, sudaro tą mirčių sumažėjimo nuošimtį. Mirtys nuo chroniškų ir doriško nupuolimo ligų kyla aukštyn.

Ačiu sukuopimui medicinos mokslo jėgų linukui tuberkuliozo (džiovos), mirtys nuo tos ligos nupuołė. Bet tuo pačiu sykiu mirimai nuo vėžio, šlaplīgės ir širdies ligų nuolat kyla aukštyn. Mirimų nuo vėžio 1900 metais buvo 63 ant kiekvienų 100,000 gyventojų; o 1936 metais pakilo iki 111. Širdies ligomis 1900 m. mirė 132 žmo-

nės iš 100,000, o 1936 m. pakilo net iki 213. Šlaplīgė pakilo nuo 10 iki 24 ant 100,000, per tą patį laikotarpį.

Klasės ir Mirtingumas

Atsižvelgiant į klasių skirtumus, mes matome taipgi skirtumą ir mirtyse. Nuo visokių priežasčių 1936 metais tarp amatininkų buvo 25 nuoš. didesnis, o tarpe paprastų darbininkų 100 nuoš. didesnis mirčių skaičius, negu baltakalnieryų klasėj.

Iš viso to, kas aukščiau pasakyta apie mirtis ir gimimus, o taipgi ir apie ligų dažnumą, mes galime persistatyti visos šalies žmonių sveikatos paveikslą. Kiti tyrinėjimai, kurie buvo praversti kitose srityse, vien tik patvirtina aukščiau paduotas skaitlines ir nė kiek nepermaino abelno šalies sveikatos vaizdo.

Mes žinome, pavyzdžiui, jog aštuoni iš dešimties amerikonų nėra matę dentisto kedės; mes žinome taipgi, jog 94 nuoš. žmonių reikalingi dantų gydymo. Amerikoj randasi tik 58 dentistai ant kiekvienų 100,000 gyventojų, o reikėtų, taip kaip ir daktarų, kita tiek daugiau.

Venerinių ligų srityj yra padaryta daug progreso. Tačiau vis dar būna kasmet apie 1,500,000 naujų susirgimų sifiliu ir gonorrhea. 50,000 miršta kasmet nuo sifilio ligos. Dėl sifilio, kasmet gimsta negyvais 25,000 kūdikių. Vienas iš septynių aklų ir vienas iš dešimties pamišėlių yra tiesioginė priežastis venerinių ligų.

Pamišėlių gydymas ir užlaikymas yra tiesioginė valstybės pareiga. Tiesa, apie 96 nuoš. pamišėlių randasi federalės valdžios ir valstijų kontrolėje. Bet yra valstijų, kur pamišėliai laikomi kaip kriminalistai ir uždaromi į kalėjimus. Pamišėlių namai, kuriuos mes turime, yra nesvietišškai perpildyti. (Iš "N. M.")

Amerikos darbininkų klasės lytinis sąstatas kasmet kinta: darbininkų nuošimtis mažinasi, o darbininkų nuošimtis dauginasi.

Įvairių laikotarpių daviniai parodo sekamą:

1890 metais — vyrai sudarė 82.8 nuoš.
1900 m. — 81.9 nuoš.
1910 m. — 78.7 nuoš.
1920 m. — 79.5 nuoš.
1930 m. — 87.0 nuoš.

Jei žmogaus ranka būtų tokia ilga, kad galėtų pasiekt saulę, tai jam reikėtų gyvent net 100 metų iki skausmas nuo karščio rankos nervais ateitų iki paties žmogaus—iki jis tą skausmą pajustų.

GENIJUS TARP ŠVENTŲ LATRŲ

R. MIZARA

(Taša iš 1-mo numerio)

VOS SPĖJĖS sugrįžti į savo gimtąją Florenciją, Mykolas Angelo gauna popiežiaus Juliusa pašaukimą atvykti į Romą. Atvykti, kam? Baigti pradėtąjį Juliusa mauzolėjų, į kurį artistas buvo sukišęs savų pinigų? Ne! Popiežius įsako Mykolui Angelui nutapyti Sikstaus IV vardo koplyčios lubas (šiandien toji koplyčia dažnai vadinama Sistino Koplyčia). Popiežius Sikstus IV buvo Juliusa dėdė. Kai koplyčia buvo pastatyta, jos gražinimui buvo sukviesta geriausi tų laikų Italijos artistai: Botticelli, Cosimo Roselli, Chirlandajo, Perugino ir kt. Savo dėdės ir savo garbei Julius II-sis nori įdėti daugiau meno į koplyčios vidurį—įamžinti ją!

—Aš ne tapytojas, bet skulptorius,—aiškinasi Mykolas Angelo.—Aš negalėsiu man skiriamo darbo atlikti.

Niekas jo balso nepaiso. Jis yra įpareigotas, jam įsakyta ir jis turi padaryti!

Visiems buvo aišku: Julijų paakstino statyti Mykolą Angelo tąjį darbą dirbti artisto priešai. Jie manė: Mykolas Angelo jam pavestojų darbo gerai neatliks, tuomi nupuldys savo, kaip žymaus menininko, vardą ne tik pas popiežių, bet ir visur—pasidarys jis sau grabą!

Per virš 20 mėnesių Mykolas Angelo dirbo Sistino Koplyčioje; dirbo dienomis ir naktimis, mažai net priguldamas, veik niekur neišeidamas. Susitaisęs pastatus, ant jų prisidėjęs lentų prie pat bažnyčios lubų, jis tapė dievus, pranašus ir atletus gulėdamas aukštieninkas arba klūpodamas ir smarkiai galvą užrietęs. Šitokioj pozoj dirbdamas, jis persikreipė, galva užsisuko į viršų ir net negalėdavo tiesiai vaikščioti. Po to, jei kur pasitaikydavo Mykolui Angelui išeiti naktį gatvėn ir miesto vaikai jį pamatydavo, tai ir sakydavo: „velnią einantį matėn.“

Popiežiaus Lazda Per Angelo Šoną

Vieną gražią dieną, kai artistas tapė Dievą, begimdantį JieVą iš Adomo šonkaulio, staiga ateina popiežius. Užlipa pačian viršun, nepaisydamas artisto protestų, ir stebi kūrinį. Jam atrodo, kad Mykolas Angelo per daug kreipia dėmesio į smulkmenas ir dėlto darbas vėluojasi.

—Kada jūs manote darbą užbaigti, šitaip dirbdamas?—klausė popiežius.

—Kai galėsiu, tuomet užbaigsiu; kitaip dirbti aš negaliu,—atsako artistas.

—Kokiems galams reikia taip, kad būtų žymios figūrų raukšlės, gyslos, muskulai ir kitos smulkmenos? Jeigu taip dirbsi, tai niekad neužbaigsi, o aš noriu savo akimis matyti darbą baigtą...

—Aš kitaip dirbti negaliu,—vėl atkerta artistas.—Kai galėsiu, tuomet užbaigsiu. Jei jūs šventenybė norėjote, kad darbas būtų padarytas greit ir bile kaip, tai galėjote pavesti jį Rafaeliui, Bramantei ar kuriam kitam...

—Kai galėsi!... Taip, kai galėsi!—niršo popiežius ir tvokė lazda artistui per šoną.

Kai sugrįžo savo palociun, Julius pasijuto žiauriai dailininką užgavęs. Tuomet pasiuntė pas Mykolą Angelo savo pasiuntinį, nešinę mašinelę aukšinių ir incidentas buvo baigtas.

Kai jis darbą baigė, Mykolas Angelo jautėsi bejėgis, išsekęs, jau senas žmogus. Bet Sistino koplyčios lubos dabar kreipė dėmesį visų menų suprantančių žmonių, ir dailininkų. Tie, ką buvo manę Mykolą Angelą šiame darbe paskandinti, kurie manė jį pražudyti, dabar stebėjo ir suprato savo klaidą: Mykolas Angelo išėjo laimėtoju, kaip koks generolas po didelio mūšio. Sistino koplyčios lubos dar ir šiandien, po keleto šimtų metų, kreipia dėmesio visų pasaulio tapytojų.

Pagaliau Julius II numiršta—numiršta nematęs savo mauzolėjaus, kuriam statyti riogsojo milžiniška marmūro krūva, į kurią Mykolas Angelo buvo sudėjęs savo pinigų ir sveikatos. Tai buvo 1513 metų pradžioj. Juliusa vieton išrenkamas kardinolas Giovanni de Medici, kuris buvo padarytas kardinolu jam esant 13-kos metų amžiaus, kurio tėvo palociuje Florencijoje Mykolas Angelo gyveno. Naujasis popiežius pasivadino Leonu X-tuoju.

Naujasis popiežius pareiškė savo broliui:

—Kadangi Dievas mums suteikė popiežystę, tai ir naudokimės jaja!

Na, ir naudojosi.

Mykolas Angelo manė, dabar, kai popiežius Leonas įsisėdė sostan, jis lieps jam baigti Juliusa mauzolėjų. Apsiriko. Tiesia, tūla laiką jis dirbo prie mauzolėjaus, bet vieną gražią dieną jis gauna įsakymą darbą nutraukti. Neulžio Leonas jam sugalvoja naują pareigą: statyti Medici šeimos garbei koplyčią Florencijoje, į kurią

būsią perkelti visi Medici šeimos narių karstai. Jei su Julius norėjo save įamžinti su mauzolėju, tai kodėl Leonas negali savo giminių ir savęs įamžinti artisto darbu?!

Tačiau pasimojimas neįsėdė. Leonas X mirė — sakoma, buvo nunuodintas. Tai įvyko 1521 metų gruod. mėn. 21 d. Užvirė nauja kova dėl popiežiaus sosto. Labai norėjo popiežystę laimėti kitas Medici, Leono brolis, Julius, kuris buvo kardinolas. Bet jam nepavyko. Popiežiaus sostą laimėjo nežymus kardinolas, Dedelis, pasivadinęs Adrianu VI-tuoju.

Naujasis popiežius griebėsi už naujų reformų: paleido iš Vatikano visą eilę dailininkų, tarnų ir šiaip jau parazitų, tukusių katalikų pinigais; uždarė Vatikano palocių; pats nusitarė gyventi kukliai, vienam ar keliuose kambarėliuose. Užteko jam vienos ir tarnaitės bei „gaspadinės,“ kaip pas mus įprasta vadinti. Bet už vis svarbiausią: jis pasišovė „apvalyti“ Sistino koplyčią nuo nuogų figūrų, kurias Mykolas Angelo sukūrė!

Pasaulis šiandien, be abejo, nematytų tų Sistino koplyčios lubų piešinių, jei Adrianas būtų ilgiau papopiežiavęs. Bet jis netikėtai, mysteriškai numirė išpopiežiavęs vos 20 mėnesių. Ir nauju popiežium tapo kitas Medici šeimos narys — Julius — pasidavinęs Povilu III-tuoju.

Povilas tuoju įsakė Mykolui Angelo baigti Florencijoje pradėtą statyti Medici šeimos garbei koplyčią. Daug energijos dailininkas įdėjo tam projektui įvykinti gyvenimui. Kai viskas buvo baigta, jis grįžo 1533 metais Romon, pareikšdamas, kad į Florenciją daugiau nebevažiuosias.

Senatvės Išvakarėse

Naujos, Sunkios Pareigos.

Sugrįžo dailininkas Romon jau 60 metų amžiaus vyras: išvargęs, sudžiūvęs. 40 metų įtempto darbo — darbo, kurį artistas dirbo kitiems, kitų garbei, kitų naudai, pats sau nieko nesutau pydamas. Jis ir vėl grįžo prie senai pradėto darbo: statyti Juliaus mauzolėjų.

Kai jis vieną dieną dirbo statulas, įeina naujasis popiežius su kardinolų būriu. Visi didelių akylumu stebi genijališkus kūrinius. Nepaprastą aukštų svečių dėmesį atkreipia Maižiešiaus statula. Vienas kardinolų pastebi:

—Popiežiui Juliiui II-rajam pagerbti užtenka vienos Maižiešiaus statulos; jums neapsimoka eikvoti laikas mauzolėju; geriau stokite naujojo popiežiaus tarnybon.

Povilas užgria kardinolo nuomonę. Ir jis sugalvoja naują Mykolui Angelui darbą: liepia nu-

piešti ant Sistino koplyčios sienos milžinišką Paskutiniojo Teismo paveikslą — paveikslą, kokį menininkas tegali įsivaizduoti, pasiskaitęs naująme testamente.

Artistas teisinasi, kad jis negalys to darbo pradėti, nes turys baigti mauzolėjų, kadangi Juliaus giminės prieš jį net teisme bylą užvedė dėl nebaigimo.

—Nepaisyk tų giminaičių — sako Povilas. — Aš jiems įsakysiu tylėti ir jie nieko jums nesakys; daryk, ką sakau. Juliaus mauzolėjus išlaukė 30

Mykolo Angelo „Maižiešius.“

metų nebaigtas — dar gali kelis metus palaukti. Kankinamas reumatizmo, susilpnėjusia sveikata dailininkas sutiko kantriai nešti uždėjąją naują pareigą, — gigantiską darbą, darbą, pasilikusį meno istorijoj pažiba.

Kai jis buvo darbe įpusėjęs, ateina pas jį popiežius ir stebi: visos figūros nuogos — nuogutėlės. Nuogi angelai, nuogi velniai, nuogi šventieji, nuogi prakeiktieji — griešnininkai. „Kas čia bus?“ — galvoja popiežius. Atsaulėjant mišias, nuo altoriaus teks žiūrėti į nuogas figūras. Su popie-

žium buvo atėjęs ir Vatikano ceremonijų meistras, Biagio di Cesepa.

—Ką jūs manote apie šį kūrinį?—klausia popiežius.

—Tai begėdiškiausias vaizdas, kokį esu matęs, —atsako jam ceremonijų meistras.—Toks vaizdas gali tikti kur nors pirtyje ar saliuje, bet nieku būdu ne popiežiškojo koplyčioje.

Mykolas Angelo tatai girdėjo ir jis nutarė ceremonijų meistrui pakeršyti. Piešdamas pragaro teisėją, mytologišką Minosą, artistas davė jam šito ceremonijų meistro veidą; jis jį nupiešė su gyvatės uodega, apsirangiusia aplink jo kūną. Kai Biagio vėliau tatai pamatė, įtūžo ir reikalavo Mykolą Angėlą tajį paveikslą sunaikinti. Artistas atsisakė. Tuomet skundėjas kreipėsi pas popiežių, kuris jam nurodė:

—Matote, jei Mykolas Angelo būtų jus nupiešęs esant skaitinij (čyščiune), tai gal aš ir būčiau ką nors galėjęs padaryti, bet, einant katalikų tikybos doktrina, kas patenka į pragarą, to iš ten išimti jau nebegalima...

Praėjus tūlam laikui, atsirado žmonių, kurie ėmė protestuoti prieš nuogas figūras bažnyčioje. Ilgai tylėjęs, popiežius įsakė artistui:

—Jūs turit pridengti nuogas figūras. Visų pirmausiai apdengkit angelus ir šventuosius; vėliau gali pasilikti ir pusnuogiai... Napaisykit tos savo anatomijos, bet pridėkit angelams sparnus.

Mykolas Angelo griežtai atsisakė tai daryti. Tuomet popiežius pasiuntė Mykolo Angelo nedaiktą mokinį, Valterą, kuris pradėjo mozoti savo maestro darbus. Už tai jis gavo krūvą pinigų.

Už Mykolo Angelo nuolankumą, popiežius pasiskelbė jį vyriausiuoju Vatikano architektu, skulptoriumi ir tapytoju. Tai, žinoma, buvo didelis titulas, dar didesnės pareigos.

Praėjo dar kiek laiko ir Julius II mauzolėjus buvo užbaigtas,—tik jau ne tokis, kokio tasai savanaudis norėjo: kur kas mažesnis, kur kas kuklesnis. Kai Mykolas Angelo prisimindavo apie šį savo kūrinį, jį skausmai imdavo spausti, kad negalėjo įvykinti savo jaunatvėje plačiai pasibrėžto darbo.

Angelo Garbė Plačiam Pasaulij.

Kada vyriausias šv. Petro Bazilikos architektas, San Gallo, numirė, popiežius Povilas paskyrė ton vieton Mykolą Angėlą. Tai buvo žymi, atsakominga ir garbinga vieta, bet artistas jau turėjo 73 metus mažiaus ir tušti dalykai jo nebežavėjo.

Apie tą patį laiką Mykolas Angelo gavo daug pakvietimų iš tų laikų žymiųjų Europos valdovų. Geriausiai artistą įvertino Francijos karalius Francis ir kvietė dailininką atvykti pas jį Paryžių, bet senelis kvietimą mandagiai atšakė. Jam rūpėjo baigti statyti šv. Petro Katedrą, kurią Povilas III norėjo greičiau matyti gatavą. Deja, nusenęs Povilas III-čiasis numirė 1549 metų rudenį ir tarp kardinolų vėl užvirė kova dėl to, kas bus Vatikano valdytojas. Kardinolui dėl Monte paviko gauti ta garbinga vieta ir jis pasivadino Julium III-čiuoju.

Iš karto Mykolas Angelo nuogastavo, manydamas, kad naujasis Vatikano galva jį dar sunkiau spaus negu pirmesnieji. Jis apsiriko. Julius III paluiosavo dailininką nuo daugelio darbų, kuriuos buvo uždėjęs Povilas. Artistui paliko daboti, kad greičiau būtų baigta Katedra ir prižiūrėti Juliaus giminės garbei statomą koplyčią prie vienos bažnyčios Romoj.

Saiga, 1555 metais, numiršta ir Julius III-čiasis. Jo vietą užima popiežius Marcellus II-rasis, senas Mykolo Angelo priešas, visuomet jį išjuokęs ir paneigęs.

Ir Marcellus neužleis Mykolą Angėlą išvyti iš Romos ir Florenciją, bet, artisto laimei, šis mirė, išpopiežiavęs vos 22 dienas. Jo vietą užėmė kardinolas Caraffa, pasivadinęs Povilu IV-tuoju, kuris taipgi nebuvo artisto draugas. Apie meną nieko nesuprasdamas, jis šlykštėjosi Mykolo Angelo geriausiais kūriniais—jo nuogomis žmonių figūromis. Povilas IV-tasis buvo pasimojęs visiškai sunaikinti Paskutinį Teismą, tik, matyt, kitų prikalbintas pasitenkino jų nuogybės uždengimu. Povilas pavarė Mykolą Angėlą iš vyriausiojo Vatikano architekto, skulptoriaus ir tapytojo vietos ir sulaukė jam pensijos mokėjimą. Paliko senelį artistą tik prie katedros statymo.

Pagaliau ir šis Mykolo Angelo priešas numirė, o jo vieton atsistojo Pijus IV, biskelį artistui žmoniškesnis ir draugiškesnis. Jis įsakė jam sukskubti baigt katedrą.

Kai Mykolas Angelo, pagaliau, užbaigė katedros bonei daryti planus, prieš jį sukilo visoki pavaiduoliai ir kerštinčiai, trokšdami pašalinti iš vyriausio architekto vietos. Daryta prieš jį skundai ir intrigos. Susitarė su tūlais kardinolais, mažo mokslo ir be talento visoki "dailininkai" skundė senelį, būk jis negalys dirbti, neturįs reikiamų protinių ir fizinių jėgų. Turėdami artisto pagamintus braižinius-planus Katedros bonei dirbti, jie manė dabar patys galėsia ją užbaigti ir garbę pasiimti.

Angelo Mirtis ir Priešai.

Nepaisant sunkaus ir didžiai intensyvaus darbo, Mykolas Angelo pragyveno daugybę popiežių ir pasauliškų valdovų. Pragyveno jis ir savo brolius.

Vasario mėn. 18 d., 1564 metais, senukas Mykolas Angelo apgavo visus savo priešus,—šventuosius ir prakeiktuosius: jis mirė, turėdamas 89 metus amžiaus.

Bet ir numirus artistui ramybės nebuvo. Prieš mirtį jis prašė palaidoti jo palaikus gimtajame mieste—Florencijoje. Kas tau jo prašymo klausys: kūnas buvo palaidotas Šventų Apaštalų bažnyčioje, Romoje!

Taigi vieną gražią dieną tūli, papirkti Florencijos valdovų žmonės, įsibriovė į bažnyčią ir Mykolo Angelo palaikus pagrobė. Sudėjo juos į maišą, apsiuvo, kaip kokią prekę, ir nugabeno gimtajin miestan. Ten artisto kūnas buvo palaidotas bažnyčioje, kuri vėliau buvo padaryta muziejumi. Laidotuvėse dalyvavo tūkstančiai florentiečių.

Mykolas Angelo išgyveno visą amžių nevedęs. Visą gyvenimą jis paaukojo kitiems: popiežiams ir savo giminėms. Labai nuoširdžiai rėmė savo tėvą, kol jis gyvas buvo, ir brolius. Siųsdavo jiems visus savo uždirbtus pinigus. Tik vėliau paaiškėjo, kad vienas brolis yra didelis laidokas ir nieko daugiau iš Mykolo Angelo nenorėjo kaip tik pinigų, kuriuos gavęs prašvilpdavo su mergomis karčiamose. Todėl artistas to brolio išsižadėjo, išvadindamas jį bestija ir kitokiais šiurkščiais būdvardžiais.

Sakoma, Mykolas Angelo kartą buvo įsimylėjęs tūlą Florencijos merginą, kuriai jis ir sonetą parašė, tačiau biografoi smulkmenų apie tai nebesuranda. Romoje per ilgoką laiką šis menininkas palaikė labai glaudžius ryšius su žymia našle, ponja Vittoria Colonna, liberalinės krypties, dėl kurios ją inkvizitoriškai kardinolai persekiojo. Bet su šia ponja dailininko meilė veikusiai buvo tik platoniška.

Apie ją Mykolas Angelo sakė savo mokiniui Ascanio Condvi:

—Pasakysiu jums, ko niekam kitam nesu sakęs: Kai Vittoria Colonna gulėjo grabė ir aš nuėjau pasakyti jai paskutinį sudie, pabučiavau jai rankon, bet kakton bučiuoti nediršau. Ši mintis, mano sūnau, mane kankina jau per dešimts metų...

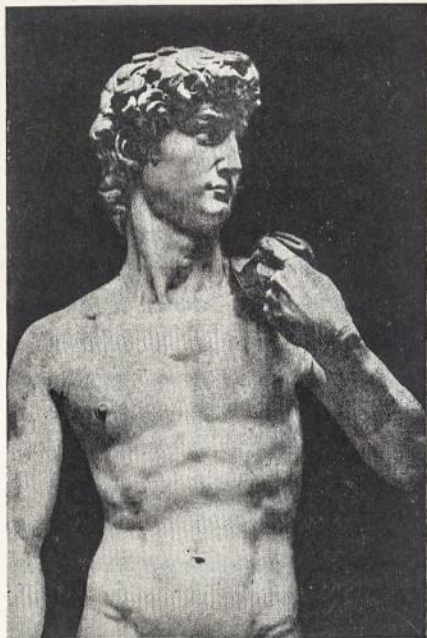
Mykolas Angelo paliko daug laiškų, rašytų tėvui, broliams, Vittoriai Colonnai ir kitiems asmenims. Paliko jis nemažai ir sonetų. Jo laiškai rašyti nepaprastai gražiu stiliumi, vertu artisto

10

plunksnos. Iš jo gyvenimo bruožų yra parašę Mykolo Angelo geri bičiuliai,—dailininkai Vasari ir Condvi. Apie jį daug rašė ir kiti tų laikų žymūs žmonės. Šiandien apie šį genijų yra parašyta šimtai knygų visokiose kalbose.

Genijaus Darbų Amžinytė

Juo žmonija ilgiau gyvena, juo labiau jinau Mykolą Angelą įvertina ir gerbia, kaip dailininką ir kaip žmogų. Jo darbai nemirs. Jo kūriniais dar ir šiandien naudojasi kiekvienas, kas

Mykolo Angelo "Dovydas."

nori skaptuoti arba piešti-tapyti. Kas literatūroj Tolstojus, kas muzikoj Bachas, tas skulptūroj—Mykolas Angelo.

Mykolas Angelo yra padirbęs daugybę statulų, didesnių ir mažesnių; yra nupiešęs daug piešinių, pastatęs daug pastatų. Tūli jo kūriniai ir šiandien tebestovi ir tebevilioja meno mėgėjų akį. Jų surasime visame kultūriškame pasaulyje, bet daugiausiai Italijoje, kur artistas gyveno ir kūrė.

Meno žinovai teigia, kad gražiausiai Mykolas Angelo pasireiškė skulptūroj—ataskirų žmogaus

figūrų kūrime. Ten sudėta visa menininko siela ir genijališkumas. Skulptūroj jis atvaizduoja žmogaus gražumą ir didumą. Jo figūros daugiausiai nuogutėlės, raumeningos, dinamiškos, nuostabių gražios, sukurtos su visomis smulkmenomis. Jau buvo sakyta, kad Mykolas Angelo kiauurai pažinojo žmogaus anatomiją—ne vieną žmogaus lavoną jis yra supjaustęs į mažus šmotelius, kad pažinti žmogų.

Prieš darysiant skulptūrą, Mykolas Angelo visuomet pirmiausiai smulkmeningai nubraižydavo ją ant popieriaus. Paskui jis nulipindavo figūrą iš minkštos medžiagos, o tik tuomet dirbdavo ją iš marmuro.

Skulptūra buvo jo mylimiausias užsiėmimas. Tapyba—antraeilis dalykas. Tapyba, sakydavo Mykolas Angelo, tinka tik moterims arba tiems, kurie nesupranta meno.

—Tarp skulptūros ir tapybos skirtumas tokis, kaip tarp saulės ir mėnulio,—teigėdavo artistas.

O betgi labai mažai yra dailininkų, kurie prilgysta Mykolui Angelo ir tapyboje.

Mykolas Angelo buvo katalikas, tikįs žmogus. Jis, pasak Romaino Rollando, astetiką turėjo pagonišką, o mistiką krikščionišką. Kaip jau matėme, jis beveik išimtinai dirbo katalikų bažnyčioj, popiežių komandoj, nes kitko tų laikų sąlygose ir negalėjo dirbti. Vatikanas per visą jo amžių laikė dailininką savo vergijoj.

Bet ir bažnytiniam mene jis garbino tą patį žmogų,—jo išdidumą, jo grožį. Nuneškit šiandien į katalikų bažnyčią nuogutėlį žmogaus,—vyriškio ar moteriškės,—atvaizdą ir bandykite pakabinti ant sienos. Kas jums leis! Na, o Mykolas Angelo, prisidėjęs Biblijos pasakomis, pėsdamas iš įvairių mytų ir legendų padavimus, įstatė nuogas žmogaus figūras ir paliko jas šventčiausioj Sisto koplyčioj! Nei joks fanatikas nedrįso jas visiškai sunaikinti.

Sistino koplyčios lubos nupatytos daugiausiai vaizdais, kuriuos Mykolas Angelo vizija suvokė iš Biblijos. Ten matome Dievą, pasaulį kuriantį, Nojų nuogą ir girtutėlį begulintį, o aplink jį jo vaikus iš tėvo besityčiojančius; matome pranašus ir pranašes; matome milžiniškas atletų figūras.

Toj pačioj koplyčioj ant sienos Mykolas Angelo vaizduoja Paskutinį Teismą, kaip jis jį suprato iš atpasakoto krikščionių šventraštyj. Milžiniška masė žmonių, griėninkų ir negriėninkų, sušauktų prieš teisėjo (Dievo) veidą. Daugiausiai vis tai nuogi žmonės, susikrimtę, kad daug nuodėmių papildė ir kad teks pragaran garmėti.

Sistino koplyčioj piešiniamis piešti Mykolas

Angelo aliejaus nenaudojo. Jis naudojo freską.*

Žodžiais sunku atpasakoti tatau, kaip atrodo skulptūra arba tapyba to plataus masto artisto, kurį visas pasaulis taip gerbia. Geriausiai skaitytos padarys, jei jis, kiek tiek susipažinęs su Mykolo Angelo gyvenimu ir darbais, pats bandys aplankyti muziejų ir ten surasti,—jei ne originalus tai kopijas—šito genijaus kūrinių. Suradęs jis raginamas atydziai prisiziūrėti joms, pastudijuoti.

Mylėkime daile. Kad ją mylėti, turime ją studijuoti, turime ją pažinti!

***Tai tokia tapybos technika, kurioje dažai dažomi praskiesti kalkiniu vandeniu ant šviežio, specialiai tam tikslui paruošto tinko, dar šlapio, neišdžiūvusio. Dėl to ji ir vadinasi itališkai 'al fresco'—šviežia. Šiandien taip vadiname dažnai kiekvieną tiesiog ant mūro sienos nuta-pytą paveikslą, nors ten ir nėra tikros freskų technikos, o tempera, kazeininiai dažai ar dar kitoki. Šis savokų mišinys užsiliko nuo renesanso laikų, kada toji technika buvo didelių meno mėgėjų suklustuota. Reikia freskos techniką skirti nuo drobės klijavimo ant sienos, nuo tapybos įvairiais klijais, kaip kiaušinio, kazeino ir kt. ant sausos mūro sienos. Šią pastarąją techniką mėginama nevykusiai vadinti sausą freską—'al secco.' Patvarumo atžvilgiu pastarosios technikos yra nevykusios. Tikroji freska dažoma iš karto dažą padėjus vieną kartą ant šviežio tinko, ir daugiau jau toje vietoje taisyti negalima. Dėlto didieji paveikslai dalinami dalimis, kurias vadinu dienomis, nes jos dažomos per vieną dieną ir daugiau netaisomos."—Dailininkas Z. Kolba, "Naujoji Romuva," sausio mėn. 28 d., 1940.

BIBLIOGRAFIJA:

MIHAELANGELO by Romain Rolland, translated by Frederick Street, Albert & Charles Boni.

MIHAELANGELO THE MAN by Donald Lord Finlayson. Thomas Y. Crowell Co. Publishers, New York City.

MICHAEL ANGELO BUONARROTI by Charles Holroyd. Charles Scribner's Sons, New York City.

MICHAEL ANGELO by Dmitri S. Merezhkovsky. E. P. Dutton & Co., Inc., New York.

Vienas vokiečių oficerius rašo žurnale "Archiv für Biologie und Rassengesellschaft":

"Tirščiausia apgyventi distriktai daugiausia nukentės (nuo bombardavimo). Tie distriktai apgyventi biednais žmonėmis, kuriems gyvenime nepavyko—apgyventi visuomenės varguolių dalimi, nuo kurios visuomenė šitaip galės atsikratyti..."

"Apart to, sprogimas didelių bombų, sveriančių po toną ar daugiau, be užmušimų, neišvengiamai išvaro daug žmonių iš proto. Žmonės su silpnais nervais negali išlaikyti trenksmo. Tuo būdu bombardavimas pagelbės mums surasti neuratikus ir juos išvalyti iš socialio gyvenimo. Kaip greitai tokius žmones surasime, galėsime juos išromyti. Tas užtikrins rasinį išrinkimą."

MOTINA

— SENAS VINCAS —

SAUSAS, garsus vyro kosulys, išsiveržęs tarsi iš tuščios krūtinės, prižadino iš miego jau pradėjusią nubust Tado žmoną. Už langų vis labiau nirdamas, tai vaitodamas, tai kvatodamas, siautė šiaurys vėjas ir sniego gniūžtus semdamas, svaidė į apledėjusį miegamo kambario langą.

Kitoj lovoje šalia Tadienės kūksojo dvi, viena didesnė, kita mažesnė, geltonos garbiniuotos galvutės. Jų miego užspaustos akys, jų išblyškę veidukai darė jas panašiomis į mirusius kūnelius. Tik iš jų burnelių išleistas į šaltą kambario orą šiltas kvapas, lig palši cigareto dūmai, sukaliadami ore, liūdijo jas esančias gyvomis.

Tadienė išsukus iš lovos, pripulė prie ligonies, pakišo ranką po jo galva ir stengėsi pasodinti. Per jos veidą nušliaužė gilaus susirūpinimo šešėlis, akyse sužvilgėjo gailėsčio atspindis, o pro pravertas lūpas veržėsi šilto kvapo debesėliai.

Ligonis blaškėsi rankomis ir, tarsi žuvis išmesta ant sausžemio, gaudė orą ir juomi springo. Moteriškė pagriebė nuo čia pat stovinčio staliuko stiklą vandens ir prikišo ligoniui prie lūpų. Bet vanduo stikle buvo pavirtęs į ledą, o persprogius stiklo šukė nukrito ant ligonies krūtinės, kuri kilnojosi tai praskėsdama, tai vėl suglausdama atsegiotus marškinius.

Tadienė išbėgo į virtuvę, pasigriebė kavinį puoduką ir iš šalia pečiaus stovinčio kibiro bandė pasisemti vandens. Bet ir čia nieko nelaimėjo: puodukas atsimušė į ledą ir jos pirštuose paliko tik puoduko auselę. Moteriškė, ar tai prisvaigęs, ar tai užsimąščius, valandėlę stovėjo nejudėdama. Paskui vėl puolė prie ligonies, kuris jau buvo atsikosėjęs ir balta skarele nusišluostęs lūpas, ir bejėgiai nuleido rankas. Paskui užtraukė ant ligonies krūtinės antklodę, rūpestingai jį apklostė, užspaudė jo plačias, mėlynas akis, pabučiaavo į veidą ir švelniu balsu sukuždėjo prie ligonies akies:

“Pasilsėk... Sušilk, Tadukai mielas... Išauš pavasaris, pasveiksi.”

Tado ranka apkabino jos ant lovos pasvirusį liemenį, o jo lūpos, orą gaudydamos, pabėrė kelis žodžius: “Užspausk mano akis, Onute miela, užspausk ant visados... Aš tau tik kryžius, ir sunkus kryžius. Tu ilgai nešti jį netesėsi, Onele miela.”

Moteriškė nulašino kelias šiltas ašaras ligoniui ant veido, išbėgo į virtuvę, apsitaisė šio-kiais-tokiais drabužiais ir pradėjo ruošti prie pusryčių. Pirmiausia iškratė iš sukiužusio pečiaus pelenus, paskui pasiėmė medgaliukų pundeį. Tai buvo Jurgiuko surankioti ir tvarkiai sudėstyti prakurai. Jurgiukas drabužių ir batelių neturėdamas, negali eiti į mokyklą, tai nors tiek motinėlei pasitarnauja. Jis apsilvilkę tėvelio švarku ir virvele persijuosęs, apsiavęs tėvo batais, apsimovęs kojine ant galvos, kirvuką užsikisęs už prijuostės—klemsioja pusę mylios į visokių spyglių priaugusius krūmokšnius, kapoja nudžiuvusius medelius, susiriša į virvelę ir užsimetęs ant kupros, neša namo, kad tik pasitarnauti savo motinėlei, kad tik sušildyti savuosius, o labiausia—savo sergantį tėvelį, kurį jis taip myli.

Vakar jis parėjo su snieguotų malkų naštele, bet ir su nuo šalčio užgeltais kojų ir rankų pirštais. Tėvo batai buvo pilni sniego ir motinėlei prisijėjo ilgai trinti, savo kvapu šildyti, kol atšildė jo rankų ir kojų pirštus, kol praėjo skaudus gėlimas ir ašaros nustojo riedėti per jo veidelius.

Prikišus Jurgiuko prijuostę malkelių pečių ir jas uždegus, Tadienė pažiūrėjo į anglies “aruodą”—viedrelį, kuriame radosi tik biskutis anglies. Čia ji lyg nudiegtą, krūptelėjo ir užsimastė:

“Juk tai paskutinis iš ant skolos paimto pusės tono anglis. Tik pusė tono man anglies perkupčius pabargavo su ta išlyga, kad Barbiukė, gavus darbą kriaučių šapoj ir pirmą užmokestį, atmokės. Bet... o tas nelaimingas, bet...”

“Pirmą savaitę išdirbus, nelaiminga Barbiukė gavo tik pusantro dolerio! Vieną dolerį ji turėjo išleisti ant važinėjimo į darbavietę, o 50 centų įmokėjus, pasiėmė ant išmokiesties dviejų dolerių vertės batukus, nes senieji jau nebesilaikė ant kojų.

“Antrą savaitę uždirbo du dolerius. Pusę dolerio iš jos algos išskaitė už batukus, kurie buvo paimti iš kriaučių šapos savininko brolio krautuvės, dolerį išleido važinėjimui, o už pusę dolerio nupirko tėveliui vaistų ir tai dar 10 centų liko skolinga vaistinei. Trečią savaitę kaip daskasė iki 3 dolerių, tai per sekančias tris savaites jos uždarbis stovėjo ant vietos—trys doleriai.

O darbas prie proso baisiai nukamuoja jauną, liesutėlę Barbiukės esybę.

“Dabar jei dar išsprasyt bent pusę tono anglies Barbiukės sąskaiton, tai jau mergaitės uždarbis bus praskolintas ant kokių penkių ar daugiau mėnesių. O čia ir pati Barbiukė veik pusplikė, net sarmatijasi pasirodyti darbavietėje su savo aptriūšusia, viena ir ta pačia suknele. Kitos jau pradeda iš jos šaipytis.”

Šitokios mintys žnaibė motinos širdį ir jaudino sielą. O čia, nenorėdama užgauti savo mylimo ir sergančio vyro jausmų, turi sakyti, kad Barbiukės uždarbis kyla, kad jis tik nesirūpintų ir nejaustų tos skaudžios rykštės kirčių, kurie taip nemieliaširdingai plaka visą šeimą. Kad ligonis tik nesužinotų savo mylimos moters bei dukters širdies kančių ir neišgirstų vaitojančių sielų balso!

Tadienė taip pastovėjus valandėlę, atsiminė, kad nėra laiko ilgai gaišioti, nes reikia Barbiukės pagaminti pusryčius, įdėti pietus, pažadinti ir išleisti į darbą. Ji suvertus paskutinį anglį į pečių, pastatius ant jo kavininką, pradėjo peržiūrinėti sandėlyje maistą, kurį gaudavo iš pašalpos punkto sykį į dvi savaites.

Ant lėkštės tesirado tik keturi peršalę kiaušiniai, saujalę ryžių kruopų, kelios bulvės, riešukėtos avižinių miltų, pora šaukštų kavos, šiek tiek cukraus ir ketvirtadalio maišelio kvietinių miltų. Tai ir visos šeimos iš penkių burnų valgis.

Alpo motinos širdis, vaitojo, kaip ir tas šiaurys už lango, jos siela ir ašaros riedėjo per veidus. Tuom tarpu vėl dusliai užsikosėjo vyras ir ji, greitai nusiluosčius priekaište ašaras, tarsi visa tai užmiršus, nusiskubino prie ligonies, meilės šypseną jam ant savo lūpų nešina.

Ligoniui pagelbėjus atsikosėti, pagirdžius šiltu vandeniu, apklusčius ir paglosčius jo veidus, vėl puolėsi prie savo ruošos. Kada jau pusryčiai buvo gatavi ir kambarys šiek-tiek prišilęs, motina prasivėrė Barbiukės kambarėlio duris, kad ją pažadinti. Bet ją, tarsi kokia tai nematoma ranka, sulaukė tarpduryje... Mergaitė taip saldžiai miegojo, jog Tadienė net pirštus pridėjus prie savo lūpų sulaukė savo kvėpavimą. Mergaitės jaunas, liesas veidelis, taip vakar iš nuovargio buvęs nublankęs, dabar lyg ružavos gėlės žiedelis, rastos atgaivintas—ant baltos priegalvėlės iš naujo buvo pražydes...

Juk tai čia, saldžiu miegu užmigus, ilsisi motinos širdies dalelė. Ir kaip dabar žadinti ją iš tokio saldaus miego, nuleisti tą jaunystės svajonių, žavingos sapnų scenos užlaidą ir pusnuogę išvyti į tokį šalto sniego audrą? Juk ji jaučiasi

prieš šį kūdikį prasikaltus. Argi ne ji, vargingos buities verčiama, turėjo meluoti bei klasuoti metrikaciją, kad jos Barbiukė jau šešiolikos metų, kad tik priimtų ją į darbą, kuomet tas kūdikis dar nėra pilnai keturiolikos metų amžiaus...

Moteriškė pažengė pora žingsnių lovelės link ir vėl apsisėjo. Buities rykštė plakė per jos pečius ir varė artyn lovelės, o motiniška širdis nenorėjo išpildyti buities reikalavimo. Tačiau kitos išeities neliko...

“Kelkis, mano vargšeli... Jau laikas.”

Bet kas tai sužnybo jai širdį, kas tai krūptelėjo jos sielos gelmėse ir už lango vėjas tarsi pradėjo išmėtinėti jai:

“Juk tai tavo pirmosios ir tikrosios meilės žiedelis, tai tavo širdies ir kraujo dalis... Ar ne nuo tada tu pamylėjai Jo plačias, jūrinės mėlynės akis? Ar ne nuo tada atidavei Jam savo širdį, pasiaukavai meilei ir motinos pareigoms? Ar tik ne tą viską priėmus ir viską, ką tikėtai turėjai, paaukavus Jam, pabučiavai Jo lūpas ir sukuždėjai—mano mylimas Tadu?”

Ir motina, pažengus pora žingsnių atgal, vėl užsimastė: “Paskutinis anglis pečiuje, maistas baigiasi, o dar čielos trys dienos iki vėl gausime naują pašalpos porciją. Vasaros metu dar vis buvo galima verstis, nes Tadas, nuėjęs prie upelio, pagaudavo žuvies, parnešdavo uogų, grybų, ir nereikėjo pirkti anglies. Rudeniop, abudu su Jurgiku dëliodavo spąstus, gaudydavo žvėriukus ir už parduotos jų kailiukus atsirasdavo vienas kitas centelis, o valgomų žvėrelių mėsa apsigindavom nuo bado.

“O dabar,” mąstė ji, “Tadelis jau nesikelia iš lovos. Jo žavėjantis, mėlynos akys, tarsi nusekė ežerėliai—įdubo; veidas sulieso, pagelto, o lūpos... tos gražios, saldžios lūpos!—mažai besiskiria nuo mirusio lūpų.”

Ir vėl jai buities rykštė sukirto per pečius. Ir motina, lig ne su savo kojomis, prislinko prie lovelės, susiėmė abiem rankom sau už krūtinių ir palenkė galvą žemyn. Bet jos žodžiai, švelnūs motiniški žodžiai, nugrimzdė jos sielos gelmėse. Tik ašaros, nesulaikomai riedančios per motinos veidus ir krisdamos ant miegančios mergaitės veido, išbudino ją iš miego. Barbutė pravėrė tamsiai mėlynas, nuo savo tėvelio paveldėtas akis, o motina, nuriedinus dar kelias ašarėles ir pabučiavus dukrelei į lūpas, sukuždėjo:

“Jau laikas tau, mano brangus vargšeli, keltis.”

“Ko verki, mamyt? Ar su tėveliu kas?”

“Ne, vargšeli... Tau laikas keltis.”

Ir dukters rankas apkabino motinos kaklā, suplipo jūdviņų lūpos ir Barbiukē sukuždējo: "Su-prantu, mamyt... Ir kodēl mes toki nelaimingi, mama?"

Tuom tarpu vēl dusliu kosuliu užsikosējo ligonis. Nusikvatojo už lango šiaurys ir moteriškē, išspausť iš asarų šypsenā nešina, pribēgo prie ligonies. Bet tai jau buvo paskutinis jo mėlynų akių žvilgsnis. Jo plaučiuose graudē kurtus, tarsi giliai iš po žemės besiveržiantis griautinis. Lētai ir vis retēdama, lig jūros banga po audros, kilnojosi jo krūtiniē. Akių vokai, išlinde iš po stačių antakių pakrančių, užvožē jo akis, užvožē ant visados...

Moteriškē, tarsi netikēdama tikrovei, lig ne-

turēdama įiegų apie tai ir pamislyti—sodino jį, purtē, glostē jau mirties šešēlio peršliaužusį veidą ir vis kartojō:

"Tadai brangus... Tadeli mielas... Nors dar kartā praverk savo akis... Tark nors vienā... paskutinį žodelį."

Bet Tadas jau neprakalbējo. Mirtis surakino jo lūpas ir užspaudē akis...

Šiaurys vaitojō už lango ir dviejų esybų, motinos ir dukters kūnai, susmukę ant mirusio, graudžiai verkē. Bet...

Kurs savo kelionēs lazdele

Pastatē pas buities duris,
Nebejaucia, ar kam krūtiniē gelia,
Ar alpsta iš galescio širdis.

IDEALAI

FR. ŠILERIS

Tai ką, jau ruošiatės išvykti,
Palikt jau norite mane,
Kartu su burtais, skubat vykty?--
Vai, kur jūs skrendat, nežinia.
Džiaugsmai ir kančios, kur jūs
plastat?
Jaunystės dieviški sapnai,
Į amžinybės jūrą skęstat,
Ir nebegrišit amžinai.

Užgeso visos šviesios saulės,
Jaunystėj guodžiusios mane,
Pražuvo viltys ir apgaulės,
Sapnų skandinusios tvane.
Nebēr žavingo idealo,
Saldaus tikėjimo, sapnų,
Tikrovės prozoje atšalo,
Kas buvo dieviška, kilnu.

Kaip šaltą marmurą Pigmalijonas

Karščiausiai apglėbē kadai,
Ir pasidarē jis raudonas,
Pražydo rožėmis veidai,
Taip aš tą gamtā apkabinęs
Buvau visa širdim sava,
Ir prie liepsnojančios krūtiniēs
Ji ēmē plakti, kaip gvya.

Ir, man pritardamas, dainavo,
Bylojo miškas net himnus,
Raiba gėlē mane bučiavo,
Supratus mano troškimus.

Šaltiniai sidabru skambėjo,
Ir mojo žolynas žiedais,
Bedvasis padaras aidėjo
Manais gyvenimo aidais.

Išplētęs sielā visagalē,
Ruošiaus aš suspindēt žaibais,
Pradēt gyvenimo šį keliā
Skambiausiais žodžiais ir dar-bais.

Ir kiek žadėjo ta jaunystē,
Kol buvo pumpure jinai,
Ir kaip mažai teišsivystē,
Vai, kaip mažai, menkai visai!

Viliojo burtai, viltys drąsios
Šaunius įvykdyti planus,
Kilnus jaunulis savo dvasios
Galingai išplētē sparnus.
Ir lig šviesių žvaigždžių gra-žuolių

Plasnojo dieviški sapnai,
Nebuvo aukščiau, pločių, tolių,
Kur nenuvėstų jo sparnai.

Vai, kaip aukštai jis skrist
galėjo,
Koks buvo kelias jo platus,
Kiek ten palydų žaidē, ējo
Prieš jo gyvenimo ratus.
Žadėjo meilē saldžią puotā,
Lydėjo laimē jį lauku,
Garbē, žvaigždynais vainikuota,
Tiesa su saulės vainiku.

Bet štai pusiauakely pakriko
Vadų triukšmingoji minia
Ir išsiskirstē ir paliko
Kely jau vienišā mane.
Laimužē nerimtai pasprūko,
Apvylē ir žinių šviesa,
Tarp abejonių tirštō rūko
Paskendo žerinti tiesa.

Ir aš mačiau, kaip laurai vyto,
Kaip juos nešiojo neverti,
Ir greit, kaip tyros rasos ryto,
Pražuvo meilē ta skaisiti.
Kasdien labiau vis širdį gelia,
Kasdien ramesnis jau aš vis,
Skausmai suspaudē mano keliā,
Retai viltis ten benušvis.

Iš tų vadų, kurie jau žūsta,
Kuris dar meile man spindēs,
Kuris dabar į tamsų būstą
Mane, kaip draugas, palydēs?
Tai ji viena, kuri maloniai
Gaivinti gali krūtines,
Skaisti draugystē šioj kelionėj
Jinai tik neapleis manęs.

Taip pat ir darbas, tas galingas,
Ir jis lydēs į tuos namus,
Tas darbas, darbas ištvermingas,
Kruopštus, negriaunantis, ramus,
Kuris prie grūdō grūdā krauna,
Ir kuria šimtmečiams turtus,
Ir iš laikų skalos išplauna
Sekundes, mėnesius, metus.

Išv. K. Pr. Inčūra.

("L. 2.")

VI. Majakovskio Mirties Sukaktuvių Proga

P. CVIRKA

Po Puškino ir Lermontovo pati ryškiausioji figūra rusų poezijoje, be abejo, yra Majakovskis. Gal niekas kitas iš visų laikų poetų nebuvo taip tampriai kūnu ir širdimi, žodžiu ir darbu suaugęs su savo epocha, savo klase ir taip galingai, tokiomis originaliomis priemonėmis išreišęs tos epochos dvasią, siekimus, kaip Majakovskis.

Majakovskis gimė 1893 m. liepos mėn. 19 d. Bagdali kaime, buvusioje Kutaiso gubernijoje,

VLADIMIRAS MAJAKOVSKIS.

Kaukaze. Mokėsi Kutaiso gimnazijoje, o vėliau Maskvoje. Mirus tėvui, Majakovskio šeima pasiliko be duonpelnio. Poeto literatūrinės veiklos pradžią reikia laikyti 1912 m. Jaunas Majakovskis jau pirmaisiais savo eilėraščiais pasireiškia kaip nepaprastai originalus, savaimingas poetas — maištininkas, prabėjęs su neapykanta ir sarkazmu prieš miesčionių ir jos skonius. Ryškiausiai to laikotarpio Majakovskio darbai — jo poemos: „Debesys kelnėse“ ir „Žmogus.“ Didžiojo karo metu Majakovskis gal vienintelis iš rusų poetų

vyriškai, drąsiai pasisako prieš imperialistines žudynes, demaskuodamas grobuoniškus to karo tikslus (poema „Karas ir taika“). Revoliucijos metu poetas visa savo būtybe pasineria įvykių sūkurin. Čia jis pasireiškia, kaip poetas — agitatorius, poetas — satyrikas, pamfletistas. Majakovskis rašo revoliucinius maršus, himnus, atsiliepia į kasdienius gyvenimo reikalus savo pieštais plakatais, lozungais, kviečia kovoti su interventais ir badu, su šiltinės utėle ir darbo dezertyrais. Nepaprastai platus Majakovskio temų diapozonas: jis nepraejo tylomis nė pro vieną bent kiek reikšmingesnį dienos įvykį. Visą savo didžiulį talentą Majakovskis atiduoda revoliucijai, masėms. Majakovskis sunaikino legendą apie poetiškus ir nepoetiškus žodžius. Kiekvienas žodis turi praversti poezijoje, jeigu tik jis kuotiksiausiai, kuotiksiausiai išreiškia reikalingą mintį. Kiekvienu savo nauju lozungu apie pilietinį karą, eilėraščių apie metalistų suvažiavimą, kiekvienu nauju savo poemos posmu Majakovskis mokė sovietų poetus nebijoti retorikos, publicistikos, kultūvuoti agitacinę eilėraštį. Didelę mintis ir dideli jausmai nereikalauja žvilgučių bei pigių papuošalų, jie kalba patys už save.

Majakovskis sulaužė senąsias, atgyvenusias dekadentiškas poezijos formas, tradicijas ir sukūrė ne tik naują publicistinę, revoliucijos dvasią persunktą, poeziją, bet ir naują masių poeto, agitatoriaus tipą. Tartum tęsdamas Puškino paliktąsias poetines tradicijas apie aiškų, paprastą rusišką žodį, Majakovskis prabilo aiškiu savo epochos žodžiu.

Didelis novatorius, visa galva iškilęs viršum šimtu lyriškųjų anemikų, kilometrinių žingsniais žengęs į priekį savo audringosios epochos rikiuotėje, revoliucijos žaizdre liedinės savo poezijai žodžius ir formas, Majakovskis visiems laikams pasiliks S. Sąjungos literatūroje kaip naujosios, revoliucinės poezijos pradininkas.

Majakovskio nuopelnai SSSR poezijoje, milžiniški, gi jos įtaka toli pasiekia ir už sovietiškosios žemės ribų. Lietuvoje Majakovskio įtakoje išaugo ištisi literatūriniai judėjimai, buvo ir tebėra daug jo mokinių ir reikia manyti, kad dar daug poetų kartų iš Majakovskio moksysis ne tik „kaip daryti eiles“, bet ir kaip savo likimą bei poetinę veiklą derinti su kasdienine žmonijos kova už pažangesnę jos ateitį. („L. Ž.“)

KAIP BUVO IŠJUDINTA MŪSŲ ŽEMĖ

K-D-S

Kad žemė yra apskrita ir laikosi daugsoj nieku apčiuopiamu neparemta, tą jau suvokė senovės grekų filosofai ir matematikai. Dar daugiau: penktam šimtmetį pirm Kristaus Philolaus ir trečiam šimtmetį pirm Kristaus Aristarchus buvo įsitikinę net, kad žemė yra ne tik apskrita, bet kad ji sukasi aplink savo ašį. Tačiau jų pastarajai savakai stokavo įrodymų, o antram šimtmetį po Kristaus autoritetingasis Alexandrijos astronomas ir matematikas Ptolemys tą supratimą visai išblaškė. Jis tvirtino, kad jei žemė suktųsi, tai atmosfera, kaip gazinė medžiaga, sykiu su žemės paviršium suktis nespėtų, žymiai atsiliktų, o tas pasireikštų labai smarkiai ir nuolatinio vėjo iš rytų.¹⁾

Ne vien senovėj, bet net ir šiandien daugybė nemokyklinių žmonių dar mano, kad žemė yra plokščia. Bet kuo ji paremta, apie tai senovėj buvo įvairių supratimų. Pas žydus ir babilonus vyravo supratimas, kad žemė yra didelė sala, apsupta žmogui neperplaukiamais vandėmis, kur tai toli-toli susisiekiandčiais su dangaus skliautu. O kadangi saulė, mėnulis, planetos ir net žvaigždės visuomet užtekėdavo iš rytų, nusileisdavo vakaruose ir atgal negrįždamos vėl užtekėdavo iš rytų, tai buvo supras-ta, kad jos kur tai po žemės apačia turėjo tunelius, į juos nusileisdavo ir jais į rytų pusę pereinavo. Egiptėnai manė, kad žemę ant savo nugarų laiko keturi milžinai šlapiai (slon-niai), stovinti ant pečių įėjį beplaukiojančio milžiniško želvio (čerapoko), ir kad žemės drebėjimai įvykdavo nuo jų pasijudinimo. Japonam žemę laikė katė-žuvis (cat-fish); mongolam—kiaulė; indusam—kurmis; Pietinės Amerikos indijonams—želis. Bet jei kuo nors pa-

remta žemė, tai kuo nors turi būt paremtas ir dangus—ir jį kas nors ant savo pečių turėjo laikyti. Grekai tai pareigai turėjo dievaitį Atlasą, ant kurio pečių stovėjo dvylika stulpų, o ant jų rymojo dangus.

Aristotelinė Pasaulio Sistema

Grekų filosofas Aristotelis (gyvenęs 384-322 metais pirm Kristaus), kaip ir daugelis kitų tos gadynės išminčių, teisingai suprato, kad žemė yra apskrita.²⁾ Bet ji nei sukosi aplink savo ašį, nei skrido aplink saulę, ką žinome dabar. Aristotelinė Pasaulio Sistema, suglaudus, buvo šitokia:

Žemė yra apskritas kūnas, besilaikęs erdvėj nieku neparemtas ir esąs pasaulio centru. (Todėl iki pat atėjimo ant scenos Koperniko vyravo *geocentrinė* pasaulio sistema.) Aplink žemę, kaip aplink centrą, keliauja saulė, mėnulis, planetos (tuo laiku jau žinomos Merkurs, Venus, Marsas, Jupiteris ir Saturnas) ir žvaigždės. Žvaigždės pastoviai nustatytos ant eterinės dan-

²⁾ Tatai rodė štai koki daviniai: Nuo krašto tolyn plaukias laivas nyksta iš akių laipsniškai nuo apačios—pirma išnyksta pats laivas, o tik paskui pamaži dingsta ir bokštai, lyg už kalno nusileidžia žemyn.

Laikė mėnulio užtemimo jį temdantis šešėlis yra apskritas; o tai reiškia, kad apskrita žemė užstoja jam saulės šviesą.

Keliaujant nuo šiaurės į pietus arba antraip, tuo pačiu metlaikiu keičiasi dangaus išžiūra: kurie žvaigždynai šiaurėj yra virš galvos, tai keliaujant į pietus jie nukrypsta link šiaurinio horizonto, o dar toliau į pietus keliaujant jie jau dingsta žemiau horizonto; gi iš pietų pusės pradeda matytis ir sykiu su žmogaus keliavimu tolyn vis laipsniškai kilt ant dangaus aukštyn tie žvaigždynai, kurių iš šiaurės tuo pat metlaikiu nesimato arba kurie matosi žemai prie pietinio horizonto.

Grekai matematikai ne vien pripažino žemę esant apskrita, bet net jos dydį apsprendė, nors aplink ją dar niekas nebuvo apkelavęs. Eratosthenes, gyvenęs 276-194 pirm Kristaus, išmatavo žemės apmėj šitaip: Nuvykęs į Syene, viršutiniam Egipte, jis patyrė, kad vidurdienio saulė toje vietoj yra tiesiai virš galvos, visai nėra šešėlio. Bet tuo pačiu metlaikiu Alexandrijoj (į šiaurę nuo Syenės) vidurdienio saulės spinduliai krinta 7 laipsnių 12 minučių gultumu, tai yra, šešėlis parodo toki geometrinį kampą. Žinant pastarojoj vietoj saulės spindulio gultumą ir tarp abiejų tyrimo vietų toli, matematiškai surandama tos srities žemės apvalumo arka, tai yra dalis lanko, o tada jau išskaičiuojama ir kokis turi būt to lanko dydis. Eratosthenes išskaičiavimas parodė žemės apmėj esant 29,000 mylių. Kiek vėliau Posidonius'o išskaičiavimas parodė jį esant 27,600 mylių. Ir tie matematikai mažai sukydo: dabar jau žinoma, kad žemės juosmuo yra virš 24,000 mylių.

¹⁾ Siame savo argumente Ptolemys turėjo tiesos, bet ji buvo perkainuota. Kaip dabar jau išaiškinta, atmosfera nuo žemės suksimosi atsilieka, ir tas ant jūrų pasireiškia nuolatinio šiauryninio vėjo ant šiaurinio žemės puskamuolio, o pietrytinių—ant pietinio. Tai angliskai vadinamieji "trade winds," kuriais naudojosi senovės buriniai laivai. Jei žemė nesisuktų, tai nuo abiejų polių šaltas (ir todėl sunkesnis) oras veržtųsi į ekvatorių, kur jis šiltas (ir todėl lengvesnis) orą nuolatos stumtų aukštyn. Bet kadangi žemė sukasi, tai atmosfera atsiliekant bei poliariai vėjai ir pakrypsta kiek į vakarus. Ant sausžemių, dėl jų nelygumo, šitie poliariniai vėjai nėra vyraujanti; ant sausžemių kalnai ir klonijai ir vandenynų pakraščiai sudaro sąlygas ypatingiems lokaliniam vėjams.

gaus sferos (kevalo), kuris su visomis žvaigždėmis sukosi aplink žemę, kaip aplink centrą. Virš žvaigždyno randasi Pradinė Jėga (Akstin-tojas, Tvarkytojas—Prime Mover), Dievas. Bet nors Pradinė Jėga randasi virš žvaigždyno, tačiau ji reiškiasi kiekvienam daitke. Panašiai kaip armijos komanda: nors ji yra vieno gene-rolas asmeny, tačiau ji reiškiasi kiekvieno armijos dalyje, pereina į visas vienes. Planetos keliauja aplink žemę nevienodai: savo kelionėse rytus planeta kada kada grįžta ir kiek paskrenda atgal (į vakarus), paskui vėl skrenda į rytus. Bet žvaigždės, būdamos arčiausiai prie Pradinės Jėgos (Dievo), keliauja tobuliausioje tvarkoje—visada į rytų pusę, tuo pačiu tempu ir tuo pačiu atstumu viena nuo kitos.

Ptolemajinė Sistema

Aristotelinę Sistemą kiek "patobulino" garsusis alexandrietis astronomas ir matematikas Ptolemys antram šimtmečiui po Kristaus. Ir nuo to laiko pasaulio sąranga buvo žinoma kaip Ptolemajinė Sistema net iki šešiolikto šimtmečio.

Ptolemajinė Sistema skyrėsi nuo Aristotelinės Sistemos vyriausiai tuo, kad joje planetų keliai buvo smulkesniau nustatyti. (Tai buvo praplėtimas pirm Kristaus gyvenusio Hiparchus'o aiškinimo.) Ptolemys "išaiškino," dėl ko planetos kada kada grįžta į vakarus. Sulygo, planeta savo orbitoje aplink žemę keliauja dar mažukėmis orbitukėmis—ciklais ir epicyklais, tai todėl ir įvyksta jos grįžimas į vakarus.

Tai buvo labai sudėtinga planetų kelių sistema. Tai buvo grynai mechaninė, o ne matematikinė sistema. Kai dauso kūnas turi savo skridimo orbitą, tai tos orbitos centre turi būti kitas ir didesnės masės kūnas, kuris aplink jį skrendantį kitą kūną savo gravitacine jėga pritraukia. Gi Ptolemio planetų ciklų ir epicyklų centruose to nebuvo. Todėl nei jis nei kiti jo gadinę astronomai neįstengė išaiškinti, kodėl planetos taip klaidžioja: skrenda, skrenda į rytus, tai vėl, lyg ką pametusios, grįžta į vakarus.²⁾

²⁾ Dabar jau žinoma, kad planetos niekad į vakarus negrįžta. Tą mums tik taip atrodo, o taip atrodo todėl, kad ir žemės, ir kitų planetų orbitos aplink saulę yra ne vieno periodo ir todėl skirtingais laikotarpiais jos keičia savo pozicijas taip, kad mums į jas žiūrint susidaro įspūdis, būk jos kada kada retrogruoja (grįžta atgal). Pavyzdžiai: Kai mes važiuodami ekspresiniu traukiniu pasijevame lokalinį, jį pralenkiant mums atrodo, kad lokalinis traukinis važiuoja į priešingą pusę. Taip yra ir su planetų skridimu.

Kopernikinė Sistema

Aristotelinės - Ptolemajinės (kitaip, Geocentrinės) Sistemos pamatai pradėjo braskėti pasirodžius ant scenos lenkui (iš lenko tėvo, vokiečių motinos) astronomui Kopernikui (1473-1545). Jis pirmas suvokė ir išdrįso svietui paskelbti, kad ne žemė yra pasaulio centru, bet saulė; kad žemė ir planetos skrenda aplink saulę, ko pasekoje turime sezonus, ir kad žemė suka aplink savo ašį, kas padaro dieną ir naktį. Bet Kopernikas neturėjo kuo įrodyti savo teorijos teisingumą,—neturėjo įtikinančių pavyzdžių. Ir jo teorijos skelbėjam vėliau teko susidurti su šventosios Inkvizicijos persekiojimais.

Garsusis danų astronomas Tycho Brahe daug pastangų dėjo Koperniko teorijos patikrinimui. Jis sakė, kad jei žemė skrenda aplink saulę, tai tūmiant tam tikslui pasirinktas žvaigždės vienu sezonu, jos pasirodytų kiek paslinkusios iš savo vietų ryšį su kitomis (artimomis prie pasirinktųjų tūmijimui) žvaigždėmis kitu sezonu. Bet jis to pasireiškimo neižiūrėjo, ir todėl Koperniko teorijos teisingumo neįsitikino. Jis, mat, būdamas nuogos akies astronomu (teleskopų dar neturėta), neturėjo nuovokos apie tą milžinišką žvaigždžių tolį, kad grynai akia žiūrėt atrodant žvaigždžių paslinkimą iš savo vietų. Su dabartiniais astronominiais instrumentais tas jau lengvai žiūrima ir net žvaigždžių skridimo direkcijos ir tempas nustatoma.

Galilėjaus Atradimai

Garsusis italas astronomas Galileo Galilei (1564-1642) pirmas pasidarė mažą teleskopą ir su juo pradėjo švaistyti po žvaigždynus, 1610 m. jis, tūmdamas planetą Jupiterį, atrado prie jo keturis mėnulių. (Dabar jau žinoma 11 Jupiterio mėnulių.) Jis taipgi žiūrėjo, kad tie mėnuliai pamaži keičia savo pozicijas, persigrupuoja. Aha!—mėnuliai skrenda aplink Jupiterį! Tai reiškia: atskira kosmiška sistema. Jis taipgi žiūrėjo, kad planeta Venus keičia savo fazes, kaip ir mūsų mėnulis: jaunutis, ketvirtis, pilnatis, delčia. Su tuo savo teleskopu tyrinėdamas saulę, Galilėjus patėmijo ant jos plėmus, ir kad tie plėmai pamaži slenka į rytus,—aha, tai saulė suka aplink savo ašį! Ir sulytų tūmų nustatyta saulės sukimosi periodas—25 dienos. Žiūrint į Saturną, jis žiūrėjo jo lan-kus, kurie dabar žinomi kaip sistema meteorinės medžiagos aplink tą planetą ties jos ekvatorium. Gal visi žinome Paukščių Kelį. Per teleskopus į daugą žiūrint matoma daug panašių

miglynų, nebūlių. Galilėjus per savo teleskopą įžiūrėjo, kad tūli tie miglynai yra milžiniški plotai tolimų žvaigždynų—kad teleskopas išskiria tas "miglas" į žvaigždes. Su dabartiniais observatoriniais teleskopais tuos miglynus fotografuojant ilgų lensų atidarymu (long exposure), gaunama fotografijos jau ne kaip miglynų, bet kaip žvaigždynų. Tiriant mėnulį, Galilėjus patyrė, kad jo paviršius yra labai kalnuotas, ir jis, beprofesoriodamas, mokė net, kaip tuos kalnus išmatuoti. Ir taip šis mokslo milžinas—Galilėjus—patiekė visą eilę davinų ne vien Koperniko teorijos patvirtinimui, bet ir pratiesė kelius į dausas ateities astronomų tolimesnėms ekspedicijom. Bet jo atradimai neitinko Romos dvasiškijos. Jo atidėgimai ir mokymas sukrėtė šventraščio pagrindus. Ir 1633 m. Galilėjus tapo areštuotas, paklūpytas prieš inkvizicijos tribunolą ir priverstas savo mokymą atšaukti kaip klaidą ir hereziją.

Giordano Bruno

Koperniko teorijos teisingumu įsitikino ir dominiukų zokoninkas Giordano Bruno (1550-1600). Jis pradėjo abejoti apie religijos teisingumą ir net pajuokti zokoninkus. Bruno tvirtino, kad visata yra beribė, ir kad joje tokių pasaulių, kaip mūsų Saulinės Sistema, yra daugybė. Dėl to jam teko iš Italijos bėgti. Gyveno Londone, Paryžiuje ir kitose Europos vietose. Jam sugrįžus Italijon, Romos inkvizitoriai jį suareštavo ir ant laužo sudegino. Tačiau Brunui ant laužo degant žemė nei nestapterėjo—ji vistiek sukosi ir skrido. Šiandien vargiai rastumėm nors vieną katalikų kunigą, kuris tikėtų taip, kaip tikėjo Bruno degintojai.

Įrodymai Žemės Sukimosi

Dėl Koperniko teorijos mokslininkam besiginčijant, įžiūrėta vis daugiau davinų, kad žemė sukasi.

Bešaudant į tolimą taikyklį, kai šaudoma nuo šiaurės į pietus (tai yra, skersai žemės sukimosi), pastebėta, kad taikant tiesiai, kulka vis įstringa dešinėn taikyklio pusėn, į vakarus. Kodėl? Todėl, kad kulka lėkdama oru laikosi maždaug toje pačioje linijoje (nes oras nuo žemės sukimosi atsilieka, taigi ir kulkos neneša į rytus žemės sukimosi tempu), o ant žemės stovintis taikyklis, žemei besisukant, per tą trumputį laiką tampa paneštu į rytus, šalin iš kulkos skridimo linijos. Ir kodėl ne! Tokioje geografinėje platumoj, kaip New Yorko, žemės paviršius

padaro 700 mylių per valandą, o ant ekvatoriaus—visą tūkstantį mylių!

Aukščiau jau nurodyta, kaip veikia poliariai vėjai ant jūrų. Tai irgi įtikinantis įrodymas, kad žemė sukasi. Čia dar tenka pridurti veiksmę cikloninių vėjų, tai yra tokių vėjų, kurie sukasi ratu. Kur toki vėjai pasitaiko ant žemės šiaurinio puskamuolio, tai jie sukasi į kairę (priešingai laikrodžiui); gi ant pietinio puskamuolio jie sukasi į dešinę (kaip laikrodis). Tai reiškia, kad žemės ekvatorinis ruožas, žemei besisukant, kaip kamuolio vidurys, sukasi greitesniu tempu negu tolimesnės nuo ekvatoriaus sritys, taigi ir tuos ciklonų šonus, kurie arčiau prie ekvatoriaus, pasuka į rytus, ir taip tuos vėjus įsuka ratais, jų rytinėmis dalimis į polių.

1851 metais francūzas astronomas ir fizikas Jean Foucault Paryžiaus Pantheonu palubėj pakabino ant 200 pėdų ilgio vielos geležinį kamuolį ir jį įsupo. Kamuolio švytravimas pradėjo krypti į dešinę. Tai reiškia, kad ne kamuolio švytravimas kryo ratu į dešinę, bet žemė po juo sukosi į kairę. Šią priemonę išbandžius ant pietinio žemės puskamuolio pasirodė, kad ten kamuolio švytravimas kryo į atbulą pusę, į kairę. Ant ekvatoriaus kamuolio supimasis visai nekryo—laikėsi toje pačioje linijoje, nežiūrint kaip ilgai supamas. Dabar kaitur tokios priemonės—pendulomai—jau yra įtaisyta ir laboratorijose—Amerikoj Griffith Observatorijoje (Los Angeles mieste) ir Mundelein'o Kolegijoje (Chicagoje).

Žemės Judėsių ir Jų Tempas

Šiandien—praėjus 395 metams nuo Koperniko mirties, 340 metų nuo sudeginimo Bruno ir 298 metams nuo Galilėjaus mirties—jau yra žinomi sekanti žemės judėsių:

Žemė sukasi aplink savo ašį 1,000 mylių per valandą (ekvatoriniu ruožu).

Ji skrenda aplink saulę 18½ mylių per sekundą.

Ji sykiu su visa Sauline Sistema skrenda link žvaigždės Vėgos 12 mylių per sekundą.

Susekta žemės ašies kryptimas ratu į priešingą žemės sukimosi kryptį (į vakarus), padarant savo ciklų per 26,000 metų. Šis ašies kryptimas priskubina pavasarinį sulygimą dienos su nakties biskį daugiau negu 20 minučių kasmet.

Susekta, kad net pati žemės ašis (įsivaizduojama) kaitalioja (shifting) savo vietas žemėje maždaug metiniais keleto desėtų pėdų ciklais.

(Tąsa ant 68 pusl.)

NEGRAI AMERIKOS FILMŲ ŠVIESOJE

V. BOVINAS

AMERIKA, Jungtinės Valst., didžiuojasi savo demokratija, laisve. Nepaisant visuomeninio stovio, bendrai, Amerikos žmonės atmeta nazių rasinę teoriją, kuri tikina, būk vokiečių tautos kilmė yra „aukštesnė“ už kitas tautas, rases. Vienok Amerikos žmonės, bent didžiuma jų, toleruoja, pakenčia rasinę nelygybę savo šalyje.

Virš 14,000,000 negrų žmonių skaitoma „žemesniais“ už baltuosius žmones. Tačiau ši teorija nėra mokslinė, tai „teorija“, sukurta gyvenimo sąlygų, kultūros, išnaudojimo. Nepaisant, kad Amerikoje negrų rasė laikoma nelygi baltiems, kad pastumta į sunkiausias gyvenimo sąlygas, atskirta nuo daugelio apšvietos šaltinių, vienok negrų žmonės, pasiekia aukščiausio prailavinimo laipsnio visose gyvenimo srityse.

Amerikoj negrų yra medikų, mokytojų, inžinierių, mechanikų, mokslininkų ir menininkų. Dainininkė Marian Anderson prilygsta pasaulinio atsižymėjimo dainininkams. Poetas Langston Hughes, skaitomas prie žymių Amerikos poetų. Arba Richard Wright, kurio veikalas „*Native Son*“ pripažintas geriausiu kūriniu už kovo mėnesį, 1940 m. James W. Ford—įžymus darbininkų vadas. Šimtai ir tūkstančiai negrų rasės žmonių prisidėjo ir prisideda prie kultūrinio ir valstybinio Amerikos gyvenimo progreso.

Filmų Rolė Negrų Paneigime

Žmonių dauguma net patys nepastebi, kaip į juos veikia bloga filmų propaganda. Meniška sukurti veikalai ne tikrą, sudarkytą gyvenimą padaro „tikrą“. Per paskutinius trisdešimt metų Amerikoje išleista šimtai filmų, kurios aiškiai rodo negrų rasę neigiamai, paniekinančiai. Ir tokiose filmose, kurios neskaitytos anti-negrinėmis, mes matome negrus tik klainais, tarnais, vištavagiais ir išjuokos vertais žmonėmis. Kaip tūli lietuvių ir kitų tautų dramaturgai piešia žydus veikaluose juokingais, apgavikiškais charakteriais, taip Hollywood, tik daug daugiau neigiamai piešia negrus.

Idomių faktų paduoda Ruth Peterson ir J. L. Thurstone savo veikalė „*Motion Pictures and the Social Attitude of Children*.“ Jie rašo, jog mažame mieste, Illinois valstijoje, buvo daryta bandymas su mokyklą lankančiais vaikais. Išklausinęs 434 jaunamečius, kaip jie žiūri į negrus,

veik vienbalsiai atsakė, jog „negrai turi turėti lygias teises socialiam gyvenime su baltaisiais žmonėmis.“ Tik keletas atsakė, kad „negrai turėtų būti skaitomi žemesniais už baltuosius.“

Antras bandymas, buvo tai tiems patiems vaikams parodyta filma „*Birth of a Nation*.“ Filma „*Birth of a Nation*“ yra gaminta 1915 metais ir aiškiai anti-negrinė filma. Tie jaunamečiai, matę šią filmą, vėl buvo bandomi. Na, ir kas pasirodė? Pasirodė, kad vienas matymas filmos tų jaunamečių nusistatymą link negrų pakeitė 100 nuosimčių prieš negrus. Bet filmos veikia ne tik jaunamečius, jos veikia ir pilnamečius.

Filmose „*Niggers Bathing*“, „*Our Gang*“, „*Chicken Thief*“, „*Ten Pickaninnies*“, negrai niekinami atvirai.

Idomu pažiūrėti ir į taip vadinamas „moralines“ filmas, kurios aiškiai siekia skiepioti supratimą, kad negrai būtų laikomi nelygūs baltiems. Filmoj „*The Slave*“ jaunas negras kovoja už baltos merginos gyvybę. Baltą merginą begindamas, negras nukauja baltą vyriškį. Bet negras, išgelbėjęs baltą merginą, bėga į pelkes ir ten ji pagaua balti plantacijos darbininkai ir užmuša. Išvada—juodas neliesk baltųjų.

Aiškiausiai prieš negrų rasę pagaminta filma, tai „*In Humanity's Cause*“, gaminta 1911 metais. Šioj filmoj vaizduojama piliečių karo karininkas, kurio gyvybė sutaupoma perdavimu, įliejimu jam kraujo. Bet tas perduotas kraujas buvo paimtas iš vergo negro. Ir stebėtis reikia, kaip tiksliai šioj filmoj mokėta išvystyti rasinius nelygumus. Karininkas, kuris išgelbėtas nuo mirties vergo negro krauju, padaromas brutališku, žiaurūnu, nežmonišku. Dar vėliau, kuomet šis karininkas sužino, jog jis išgelbėtas negro krauju, *virsta visai bepročiu*.

Šios filmos yra tikslas „įrodyti“, kad negrų ir baltų žmonių kraujas nesimaišo. Tai yra, negrai negali maišytis su baltais žmonėmis. Šie filmų „mokslininkai“ bando krauju paremti savo moralį nusiteikimą, jog negrai negali maišytis, lygintis su baltais, nes jų kraujas kitoks.

„Birth of a Nation“—Anti-Rasinis

„*Birth of a Nation*“ taip pat, kaip ir „*Gone With the Wind*“, vaizduoja Amerikos piliečių karo ir rekonstrukcijos laikotarpį.

Pati istorija filmos "Birth of a Nation" yra reakcinė. Ją gamino ir režisavo p. David W. Griffith. Turinį Griffith ėmė savo filmai iš kun. Thomas Dixon veikalo "The Klansman." Diksonas tuo laiku buvo tuo, kuo dabar yra kun. Coughlin. Griffith ir Dixon—abu pilni neapykantos prieš negrų rasę. Kartą, bekalbėdamas apie savo knygą, tas "šventas" dvasios vadas atvirai išsireiškė, jog jis turėjo aiškų tikslą savo knygoje "sukurti baltuose žmonėse pasišlykštėjimą negrais."

Filma neatsilikio savo reakcingumu nuo veikalo "The Klansman." Lincolnas šioj filmoj tiesiog įžeidžiama, paneigiama, kuomet Ku Kluks Klanai pagerbiama. Negrai atvirai išjuokiami, paniekinami. Jie charakterizuojami girtuokliais, mušeikomis, vagiliais, žmogžudžiais ir baltų moterų gėdintojais. Net pačioj filmoj rodoma išgėdinimo scena, kuri yra veik atviras šaukimas prie rasinių riaušių ir linčo. Todėl nestebėtina, kad 1915 metais, kuomet ta filma buvo rodoma, negrų linčiavimai padaugėjo.

Bet filma "Birth of a Nation" eina dar toliau. Joje išjuokiama pats piliečių karas ir sąjungos kareiviai, ypač negrai, kurie kovojo už vergijos panaikinimą. Du šimtai tūkstančių negrų dalyvavo piliečių kare. Tačiau tie juodveidžiai kareiviai perstatomi kaip laukiniai valkatos, kurie užpildinėjo baltuosius.

Kova Prieš "Birth of a Nation"

Nepaisant, kad taip atvirai filmoj "Birth of a Nation" buvo vaizduojama reakcinės tendencijos, kurios paneigė visas Amerikos progresyves ir demokratines tradicijas, veik visa kapitalistinė spauda užgrybė tą neteisingą filmą. Tik negrų ir baltųjų progresyvių organizacijos vedė kovą prieš "Birth of a Nation." Iš spaudos tik liberaliniai savaitraščiai ("The Nation" ir "New Republic") ir dienraštis "Post" išėjo prieš filmą, apart darbininkiškos spaudos.

New York "Post" 1915 metais rašė, jog filma "Birth of a Nation," yra tiesioginis "atsiūkimas į rasių neapykantą, kokio dar nebuvo padaryta New Yorke." Gi "New Republic" dar aiškiau pabrėžė, kad ji filma yra "agresyviai nedora ir šmeižianti. Ji žemina cenzorius, kurie ją praleido ir baltąją rasę, kuri pakencija ją." O "The Nation" pridėjo, kad ši filma "netinkama, nemorališka ir įžeidžianti šios šalies juodveidžius žmones. Tai pasikėsinimas ant 10,000,000 Amerikos piliečių, kad parodyti juos nieku daugiau, kaip tik žvėrimis. Mano sprendimu, ši filma neturėtų būti toleruojama nei vienam Amerikos mieste."

Bet aktyviausia pasipriešino, tai negrų organizacija, Nacionalė Sąjunga Juodveidžių Žmonių Pažangai (NAACP). Ši organizacija, ykiu su baltais darbininkais, kėlė protestus, ruošė piketus, šaukė masinius mitingus ir siuntė protestus miestų viršininkams, kad filma būtų sulaukyta, kaip žalinga. Ypatingai Bostone buvo išvystyta didelis judėjimas prieš filmą "Birth of a Nation." Paskiaus tas judėjimas persimetė New Yorkan.

Dėka to judėjimo, filma turėjo būti gana daug iškarpyta, taisyta. Daugelyje miestų filma visai buvo uždrausta rodyti. Pavyzdžiui, Providence, Gary, St. Louis, Tacoma, Springfield, West Springfield—visai uždrausta rodyti. Taip pat visoj Ohio valstijoje buvo uždrausta. Kituose miestuose iškarpyta. Tačiau didžiumoje miestų ir miestelių filma buvo rodoma be jokių sulaukymų ir savo žalingą propagandą paskleidė prieš negrų rasę.

Prie to, jei dar pridėsime, kaip negrų žmonės atstumi nuo ekonominių ir kultūrinių progų, tai visai nereikia stebėtis, kad kai kurie negrų sluoksniai daugiau atsilikę nuo baltųjų. Bet jie atsilikę tik todėl, kad baltieji juos pavergė, išnaudojo ir dar tebeišnaudoja ir pavergia. Dar ir dabar vienuolikos pietinių valstijų negrai neturi balsavimo teisių.

Arba ta praeitis, vergija, argi neatsiliepia į negrų kultūrinį gyvenimą? Francis Franklin (žiur. "Communist," June, 1939) duoda sekamų faktų, kaip negrai buvo draudžiami nuo kultūros, apšvietos vergijos laikais. Vien tik suradus pas negrų rašymui paišę pirmu kartu, tai už tą "prasižengimą" plantacijos savininkas su plaktuku mušdavo negrui nykštį. O antru kartu suradęs paišę, nukirsdavo visą pirštą. Trečiu kartu—kirsdavo ranką. Arba jei pagaudavo vergą negrą tik žiūrintį į knygą, tai versdavo jį klūpoti prieš savo poną, o tas spjaudavo jam tabako syvas į akis.

Ta propaganda persigėrė net į paprastus darbo žmones, kurie taip pat laiko negrus sau nelygiais. Tačiau sąmoningi, progresyviai žmonės, juo labiau komunistai, kovoja prieš tas neteisingas sąlygas, kurios vergia negrų rasę. Negrai jau gana įrodė, jog jie yra toki žmonės, kaip ir balti. Jie gali progresuoti, mokslintis, kultūrintis.

1939 m. Jungtinėse Valstijose buvo 2,500 streikų, kuriuose dalyvavo 1,200,000 darbininkų. — Taip rodo skaitlinės valdžios Darbo Statistikų Biuro.

Paskutinis Šekspyro Kūrybos Laikotarpis

V. T.

„**A**š PASTOVUS kaip šiaurį žvaigždė,” sako Julius Cezaris lūpomis Šekspyro, didžiausio anglų poeto.

Šekspyras gerbė pastovumą, besiekiant tikslo. Bet ar pats Šekspyras išlaikė pastovią liniją savo kūrinuose? Iš dalies taip, o iš dalies ne.

Pirmas Šekspyro veikalas buvo parašytas 1590 metais, paskutinis 1611 m. Taigi jis kūrė dramas, tragedijas, komedijas tikrai per 21 metus. Bet per tą palygint trumpą laiką įvyko svarbių permainų Anglijos ūkyje, visuomenėje ir politikoje. Tos permainos dalinai paveikė ir Šekspyro kūrybą; ir per porą dešėty metų tiek pasikeitė kryptis jo veikalu, kad literatinis Šekspyro darbas yra skirstomas į tris laikotarpius.

Trečiasis, paskutinis laikotarpis Šekspyro kūryboje apima tik dvejus metus, nuo 1609 iki 1611 m. Tai trumpiausias ir dešiniausias tarpas jo darbo. Čia Šekspyras žymiau nutolo nuo pirmesnių savo idėjų: žmoniškumo-humanizmo, protinio atgimimo, ir dalinai nusileido viešpatavusiai tada srovei visuomenėje.

Trečiuoju laikotarpiu Šekspyras parašė tik tragi-komedijas „Cymbeline,” „Žiemos Pasaką” ir „Audrą.” Klausimų vaizdavimas jose ne toks gyvas; jausmų ir idėjų susikirtimai silpnesni negu seniau. Žymiausias šičia kūrinys tai „Audra” (Tempest). Ir jame nėra tragiško įtempimo. „Audroje” pilna žavinčių vaizdų, bet veikimas joje tik tarpais ardo ramumą, ir be jokių tikrų kovų baigiasi dailiai ir laimingai.

Šekspyras vis dar tiki, kad žmogaus protas ir valia nugalės visas kliūtis. Garbindamas žmogaus pergalę prieš gamtos jėgas, tačiau, Šekspyras tikisi, kad ramiai būsią išspręsti susidūrimai tarp žmonių skirtingų sluoksnių. O „Žiemos Pasakoj” ir „Cymbelinėj” jau likimas parodomas stipresniu už žmogaus valią ir protą.

Čia Šekspyras nusileido skoniui atgaileiviskos ponijos, aristokratijos, kuri 1610 metais viešpatavo Londono teatruose.

Menama, kad jis sužiniaitai taikė „Audrą” vaidinimams karaliaus James'o I rūmuose.

Pamatiniai Šekspyro įsitikinimai dar pravedami ir šiuose trijuose kūriniuose; bet jis pasako juos nuleistu balsu, kuris nelabai aiškiai girdimas tarp daugybės gražių margumynų. O pir-

miau jis savo scenomis ryškiai statydavo reikavimus: teisingumo, dorinės laisvės, kilnumo, kuriančios gyvenimo meilės.

„Audra” yra paskutinis Šekspyro veikalas ir svarbiausias jo kūrinys trečiajame laikotarpyje.

Žymiausias „Audroj” asmuo tai Prosperas, išmintingas humanistas-tikėtojas žmogom. Jis turi daug žinojimo; jo siela kilni; jis suvaldo saumyliskumą; vadovauja likimui savo bičiulių ir kaimynų, ir viską išveda taip, kad išeina naudon ir jiems patiems ir visuomenei. Bet visa tai atsitinka be kovų, vien pamojus Prosperui savo magiška lazda.

Prosperas veikia su pagalba Arielės ir kitų dvasių. *Bet dvasios ir ta magiška lazda vaizduoja tikrai žmogaus proto jėgas ir žinojimą.*

Kolonijų Klausimas.

„Audroje” randame vieną naują, daug reikiantį veiksnį, tai kolonijų, tautų pavergimą.

Asmenyje *Kalibano*, vienintelio salos gyventojo ir jos valdovo, Šekspyras išveda į sceną atsilikusius sveltintačius, kuriuos fabrikantai ir prekėjai nori pasijungt arba pasijungia.

„Audros” veikėjai: Prosperas, Stefanas ir kiti piešia *Kalibaną*, kaip raganos vaiką, bjaurų pabaisą, „panašų į žuvį.” *Kalibanas* perstatomas, kaip kvailas, nedoras ir naudingas tik nešt malakas ir vandenį ir dirbt paprasčiausius darbus apskritai; o kai jis neklauso, tai, girdi, reikia jam bizūnų.

Prosperas gi rodomas kaip įgimtas *Kalibano* viršininkas, tikras kultūros nešėjas į necivilizuotus kraštus.

Taip „Audroje” sprendžiamas klausimas kas liečia skirtingas tautas; o tai jau pablogėjimas prisiminus, kaip kilniai pirmiau Šekspyras sprendė tautinį klausimą savo kūriniuose „Venecijos Prekėjas” ir „Othello.”

Tačiau Šekspyras ir „Audroje” nėra visiškai išsižadėjęs pirmesnių įsitikinimų kai dėl žmoniškumo susitvarkymo įvairiom tautom. Sekamas po Prospero protingiausiais ir padoriausias veikėjas „Audroje” yra Gonzalas, kuris svajoja apie naujos valstybės įkūrimą saloje, kur nebūtų „kontraktų, įstatymiškų nuosavybės pervedinėjimų, baudžiavos” ir tt. Kiti veikėjai pajaukia Gon-

žalą, bet šekspyras vis išveda, kad Gonzalas geresnis ir protingesnis už juos.

Buržuazinės šalys vergdavo atsilikusias tautas ne tik ginklais, bet ir alkoholiu arba opiumu. Taip ir "Audroje" Stefanas, girtuoklis lekajus Neapolio karaliaus, nugirdo Kalibaną. Tada Kalibanas siūlo Stefanui visą savo salą ir prisiekia būtų jo amžinu vergu mainais už "dievišką, dangišką" gėrimą.

"Kultūnešis" Prosperas jau pirmiau buvo išviliojęs salą iš Kalibano ir pavertęs ją savo tarnu. Jis šio to mokindavo Kalibaną, bet už neklausumą duodavo Kalibanui bizūnų arba užsiundydavo savo dvasias "gnaibyt" Kalibaną.

Prosperas skundžiasi: Kalibanas, mano vergas, niekad neduoda mandagaus man atsakymo... Bet mes negalime be jo apsieiti: jis sukuria mum ugnį, atneša malkų ir naudingai mum tarnauja.

Kalibanas išmėtinėja Prosperui: Tai mano salą tu atimi iš manęs. Iš pradžios, kai tu čia atėjai, tu glostei mane ir labai vertinai: duodavai man vandens su uogomis ir išmokinai mane, kaip pavadint didesnįjį žiburį ir kaip pavadint mažesnįjį, kurie dega vienas dieną, kitas naktį. Ir tada aš mylėjau tave ir parodžiau tau visas salos ypatybes: tyrus šaltinius, derlingas vietas... Tegul būsiu praeikintas, kad aš taip dariau! Tegul tave apsedo rūpūžės, vabalai, šikšnosparniai... Aš čia pirmiau buvau pats savo karalius; tu gi čia mane įvarei į kietą uolą, kaip į kaulių migį, o pats pasilaikai sau visą salą.

Prosperas: Bjaurus verge!... Aš galėčiau iš tavęs, stengiausi išmokint tave kalbėti, kada tu, laukini, pats savęs nesupratai, o čiauškėjai-gargaliavai, kaip paskučiausias gyvulys. Aš apdovanojau tave žodžiais, kurie pasako, ko tu nori. Tu šlykšti veislė, nors tu išmokai, bet neturėjai savyje to, kad geros prigimties žmogus galėtų su tavim sugyvent; todėl ir reikėjo uždaryt tave šioj uoloj...

Kalibanas: Tu išmokinai mane kalbos; o man iš to tiek naudos, kad aš dabar moku keikti. Tegriebia tave paralius už tai, kad išmokinai mane savo kalbos!

Kalibanas, pagaliau, sugalvoja šamokslą nužudyt savo pavergėją Prosperą. Į šamokslą įsitraukia Stefanas ir Neapolio karaliaus juokdarys Trinkulis.

Kalibanas dainuoja kaip sukilėlis prieš Prosperą:

"Sudiev, ponas! Sudiev, sudiev!

Daugiau aš netvenksiu tau tvenkinių žuvim;
nenešiu kūro
pagal įsakymą;

negramdysiu blūdų, neplausiu indų:

Ban, Ban, Kalaliban

turi naują poną: gaud naują tarną.

Laisvė, ura; valio laisvei! laisvė, ura, laisvė!"

Sukilimu, beje, Kalibanas dar nesiekia visiškai išsilaisvinti; jis nori tik pakeist "blogą" poną "geresniu," Stefanu. Kalibano supratimas persiauras, bet Kalibanas dega laisvės troškimu, ir jo daina yra revoliucinė.

Dar kitas nutikis "Audroje" rodo, jog Kalibanas yra revoliucionierius.

Kalibanas, Stefanas ir Trinkulis kartu eina nužudyti "tironą" Prosperą. Bet Prospero pasiuntinę dvasia Arielė iškabina skersai jų tako puikius, žėrinčius rūbus, idant nukreipt tuos šamokslininkus nuo tikslo.

Stefanas pradeda bijoti: "Viešpatie pasigailėk mūsų!

Kalibanas: Ar tu jau bijai?

Stefanas: Vesk mus... mes seksime.

Trinkulis: Žiūrėk, kokie tai rūbai...

Kalibanas: Nepaisyk jų, tu žioply! tai tik šlamštai.

Stefanas (Trinkuliui): Padėk šį rūbą, nusi-vilk; jis turi būt man.

Kalibanas: Kad jis kur supleskėtų tas kvailys! taip vaikiškai džiaugiasi tokiu bagažu ir gaisuoja! Visa tai palikime, pirmą nužudykime jį (Prosperą).

Stefanas ir Trinkulis renka rūbus, mieruojasi, plepa apie juos ir gaisuoja. Kalibanas vėl išpėja juos negaisuoti. Nes Prosperas gali tuo tarpu pabusti; tada visas šamokslas veltui, ir jiems prisieis riestai. Taip, galų gale, ir atsitinka, kaip Kalibanas persergėjo. Prosperas pabudo ir nubaudė šamokslininkus.

Tik vienas Kalibanas čia yra tikslus revoliucionierius.

"Audra" buvo parašyta su stambiomis nuolaidomis viešpataujančiai klasei Londone, teatru valdovei. Bet Šekspyras negalėjo ilgai pataikaut atžagareiviškai aristokratijai; atsisveikino teatrą ir sugrįžo į gimtąjį miestelį Stratfordą-on-Avon ramiai baigt gyvenimą.

Puritoniški "pedlioriai," pakilus buržuazijos klasė, buvo siaurapročiai. Su jais negalėjo sugyvent tikrieji humanistai, tų laikų pažangūnai, ir jie buvo verčiami įešiot užvėjos ir paramos karaliaus rūmuose ar pas didikus bajorus, reiškia, vis tiek priešų stovykloje.

Taip nusilenkt ir pažemint savo kūrybą šekspyras nesutiko, apleido Londoną ir nutilo amžinai.

Kruvina Puota

Parašė MIKE QUIN

Sulietuvino JONAS KAŠKAITIS

1
Prabuskit! nes rinkų
prekyboj krizis—badas
Paleido jau karan
griausmingas kavalkadas...

Maršuoja po gatves
nauji būrių būriai—
Į pragaro nasrus
bevaromi kariai.

2
Kai žiūriu, kaip eilėm
linguoja mūs' jaunuoliai,—
Verdunio užmušti,
man regis, šaukia uoliai:
"Pas'traukit kiek toliau,
kad vietos būt' itin:
Mil'jonai vaikinių
maršuoja jau mirtin."

3
Motulė mąsto sau:
"Ir kam gi ta kankynė?
Ta meilė—tie skausmai—
agonija gimdynė?
Paaugo—tuoj karan—
ir guldom likūčius
Į žemę šaltąją—
sulamdytus visus."

4
Laukinę orgiją
bugnai triukšmingai kelia...
Jaunuoliai murdosi
ant kruvinojo kelio...
Kanuolės dingo jau—
ir dūmai ir rūkai.
Bankieriai pelhosi
ir tunka vanagai.

5
Monarchų jau nebėr,
nebėra jau tironų,—
Jų vietoj trankosi
finansiniai baronai.
Bet griaudžia dar vis tiek
kanuolės ir karai,
Ir vis dar kruvini
upeliai, ežerai.

6
Išžudyta karių
desėtkai milijonų,
Vis tiek: "Daugiau užmušt!"

'dar šaukia Karo Ponai...
Štai naujas eilines
paduoda jie šį ryt,
Kad da daugiau karių
į karstą suvaryt.

7
"Jūs gulkit į kapus,—
tai pelno mums padaro!
Jūs mirkit prakilniai:
po to didingo karo,
Po žemių gniužuliais,
po mūšių griuvėsiais
Garbingai ir ramiai
jums pūti ten priseis!"

8
Bet žiū—kėtojai
štai tūkstančiai be kojų...
Nuo vėjo blaškosi
eilia tuščių rankovių...
Tos skylės be akių...
pamišėlių šimtai...
Mil'jonais šliaužioja
paliegėliai vaikai...

9
Gana jau tų aukų,
ką žūt ligšiol sutiko
Už Fordų, Morganų,
už Vanderbiltų kliką!
Į Hersto šūkėsius
nekreipkime domės:
Suderinę jėgas,
visi sukilkm mes!

10
Kaimynai ir draugai
ir broliai darbininkai,
Kol yr da galima,
tvirtai nusistatykim:
Jei šautuvu—kardu
į mūšį varo mus,
Tai mes įširskime
sau ateičiai planus.

11
Statykime bendrai
gyvenimą sau naują,
Kooperacija
tegul visad vyrauja:
Te plunksna, traktorius,
priekalas, mašina

Vieningai sukasi,—
tai visko bus gana.

12
Viens mąsto: "Tai gera
privati nuosavybė!"
Kits: "Ot gi bent greičiau
ta gerbuvio saldysbė!"
Ach! meskit tas svajas,
o imkite faktus:
Vaikeliai vaikiojas
po laužus užmestus.

13
Matai, kiek ten turtų,
gerybės kiek sukrauta!
O čia—tie mūs' vargšai
prakeikia savo skriaudą—
Išalkę, purvini,
it žemės kirminai,
Nors maisto ir šilkų
prikrauta kupinai.

14
Pasaulinė taika,
ramių širdžių traukėja,
Pasiuto plėšikaut—
ir drasko ir dūkėja.
O gerbuvis tatai,
lyg svečias paskubus,
Pabuvo valanda—
ir jau daugiau nebus.

15
Ir tie, kurie laukus
ir arė ir pureno,
Ir tie, ką mašinas
naravijo nuo seno,
Užvien jau subrukti
į skurdo verpetus.
Tas skurdas, kaip matai,
sutraukia ir kitus.

16
Tik pamąstyk: šaly—
kur pilna, pilna turto,
Gamintojų ranka
sukraustyto, sukūrto—
Kaip kriziai iš eilės
supurto mus visus,
Purvynėn subruka
svajones ir sapnus.

17

Bankieriai, mekleriai
sau pelno prisivaro,
Kai krenta—šian ar ten—
skaitlingos aukos karo:
Vis vien, kas pergalės,
vis auga jų pelnai,
O našlei—čia ir ten—
tik kančios ir skausmai.

18

Man regis, kad niekad
nėr kraujas taip raudonas,
Kaip kad jį išsunkia
ar šis ar tas valdonas:
Kiekvienas doleris,
ką nusuka turčiai,
Tai reiškia gyvastį,
užpampintą kurčiai.

19

Ir taip be pastogės
sriuvėna mūsų kraujas

I karo latakus,
sukurstytus, vis naujus.
Ir supleška visi
mūs' triūso padarai,
Kai siaučia nuolatos
tie kruvinai karai.

20

Ach, sėkime, draugai,
sau ateičiai pasėlius!
Nežengkime mirtin,
lyg tos medinės lėlės!
O, jeigu jau kariaut,
tai—priešą mūs' visų,
Kol neatgausime
sau tinkamų tiesų!

21

Žiū—mūsų mylimas,
kurs taip kovojo drąsiai,
Prarado gyvastį—
išlaisvint darbo klasei...
Ir, kol mūs' pergalė

plačiai sparnus paskleis,
Nei kūnas nei dvasia
nerims kovos keliais.

22

Daug kas pasirenka
planus keblius, miglotus—
Klajoja po dausas,
po dideliausius plotus:
Nutolsta nuo prasmės
nuo faktų tikrumos,
Tikrovę atmetę,
it šydrą mylimos.

23

Ach, veikime daugiau,
kol veikti vis dar galim,
Prieš šitą viesulą,
grūmojančią mūs' šaliai,—
Kad gauja kariška,
prarūgus nuo melų,
Nespėtų sutaršyt
mūs' vilties atžalų.

(Tąsa 3-čiam "S." num.)

SODYBA

O. BERENTAS

Laukai tūšti, šalti ir nykūs,
O virš laukų dangus ir vėjas.
Žiema rūsti, žiauri, supykus
Ateina, rudenii nuėjus.

Štai stovi ant laukų sodyba
Tarp žemės ir dangaus jėgų.
Bakūžė panaši į grybą
Ir nukamuota daug ligų.

Tie vėjai kaip jos nesugriovė
Ir kaip nenutrenkė dangus?
Dabar kai eina šalčių srovė,
Kaip nesusals tenai žmogus?

Išaušta pilkas žiemos rytas,
Sugirgžda šulinio svirtis;
Ant lango raštas nerašytas,
O ant laukų balta mirtis.

O toj sodyboj vargas vienas;
Ir lūšnoj, kieme ir laukuos.
Apie Kalėdas baigias šienas,
Gal būt ir karvę jau parduos.

Troboj šeimyna—šeši žmonės,
Ėriukai, paršai keturi.
O dvaro ponas, iš malonės,
Pasakė: "Laimės neturi."

Ir ką gi? Trys hektarai liesi,
O burnų dvigubai daugiau;
O nugaros nebeištiesi
Ir nuo vargų nebus lengviau.

Tik veržiasi mirtis į gryčią
Iš tų sukaustytų laukų.
Ir miršta vaikas su grabnyčia
Tarp kiaulės ir avies vaikų.

O vėjas švilpia kiauru stogu,
Ir verkia motina sūnaus.
Kantrybės mažai jau pas žmogų,
Ir jau iš niekur jos negaus.

Vėliau paršiukaj du nugaišta,
Ir ašarų kaip dėl žmogaus.
O vėjai kelia didį maištą
Tarp mūsų žemės ir dangaus.

Ir kai pavasarią atšildys,
Tuos mirtį nešančius laukus,
Ir kai laukus daina užpildys,
Tokie sodybos jau nebus.

Tik žmonės bus, ir žemė bus—
Tie patys žmonės, žemė ta pati;
Tik jie užars vargų stabus
Ir žemė bus visiem plati.
(Iš "Mūsų Jaunimas")

Visuomenės Idejų ir Įstaigų Pagrindai

Šis mokslinis straipsnis yra antroji dalis Sovietų Sąjungos Komunistų Partijos Istorijos IV Skirnyje, pavadinto „Dialektinis ir Istorinis Materializmas.“ Pirmoji dalis tilpo pirmam šių metų „Šviesos“ numeryje. Visus trokštančius pagilinti savo teoretinį žinojimą raginame šiuos straipsnius atsargiai studijuoti ir stengtis suprasti. Pagilintas žinojimas bus geriausia jūsų pastangoms užmokestis.—Red.

BELIEKA išaiškinti klausimą: kaip reikia sprasti istorinio materializmo dvasioje „visuomenės medžiaginio gyvenimo sąlygas,“ kurios galutinai imant nusako visuomenės fizionomiją, jos idejas, pažiūras, politines įstaigas ir tt.

Iš tikrųjų,—kas tai per „visuomenės medžiaginio gyvenimo sąlygas,“ kokie yra jų bendrieji bruožai?

Be abejonės, į tą „visuomenės medžiaginio gyvenimo sąlygų“ sąvoką įeina, pirmučiausia, visuomenę apsupanti gamta, geografinė aplinka, kuri sudaro vieną būtiniausių ir nuolatinių visuomenės medžiaginio gyvenimo sąlygų ir, aišku, veikia visuomenės plėtotę. Kokia yra geografinės aplinkos rolė visuomenės plėtotėje? Ar geografinė aplinka nėra toji svarbiausioji jėga, kuri nustato visuomenės fizionomiją, visuomeninės žmonių santvarkos charakterį, perėjimą nuo vienos santvarkos prie kitos?

Istorinis materializmas į tą klausimą atsako neigiamai.

Geografinė aplinka, be abejonės, yra viena nuolatinių ir būtinų visuomenės plėtotės sąlygų ir ji, aišku, veikia visuomenės plėtotę,—ji greitina ar lėtina visuomenės plėtotės eigą. Bet jos įtaka, jos veikimas nėra *nusakantis* veikimas, nes visuomenės pasikeitimai ir plėtotė vyksta nepalyginamai greičiau, negu geografinės aplinkos pasikeitimai ir plėtotė. Per tris tūkstančius metų Europoje spėjo pasikeisti trys įvairios visuomeninės santvarkos: pirmą kartą—bendruomeninė santvarka, vėgų santvarka, feodalinė santvarka, o rytinėje Europos dalyje, SSRS pasiekė net keturias visuomeninės santvarkos. Tuo tarpu per šį periodą geografinės apylostovos Europoje arba visiškai nepasikeitė, arba pasikeitė taip nežymiai, kad geografinė net atsisako apie tai kalbėti. Tai ir suprantama. Bent kokiems rimtesniems geografinės aplinkos pasikeitimams reikalinga milijonų metų, tuo tarpu, kai net patiems rimčiausiems visuomeninės santvarkos pakeitimams pakanka kelių šimtų ar poros tūkstančių metų.

Iš to seka, kad geografinė aplinkuma negali būti svarbiausia priežastimi, kuri *nustato* visuo-

menės plėtojimąsi, nes tai, kas dešimčių tūkstančių metų bėgyje pasilieka be pasikeitimų, negali būti svarbiausia priežastimi plėtojimosi to, kas pergyvena pagrindinius pasikeitimus šimtmečių bėgyje.

Gyventojų Kiekybė ir Gyvenimo Sąlygos.

Neabejotina, toliau, kad gyventojų skaičius, gyventojų tankumas taip pat įeina į „visuomenės medžiaginio gyvenimo sąlygų“ sąvoką, nes žmonės yra būtinas visuomeninės medžiaginio gyvenimo sąlygų elementas, ir be tam tikro žmonių minimumo negali būti jokio visuomenės medžiaginio gyvenimo. Bet ar gyventojų skaičiaus augimas yra ta svarbiausioji jėga, kuri nusako žmonių visuomeninės santvarkos pobūdį?

Istorinis materializmas į tą klausimą atsako neigiamai.

Žinoma, gyventojų skaičiaus augimas turi įtakos visuomenės plėtotei, palengvina arba apsunkina visuomenės plėtotę, bet jis negali būti svarbiausiąja visuomenės plėtotės jėga ir jo įtaka visuomenės plėtotei negali būti *nustatanti* įtaka, nes pats savaime gyventojų skaičiaus augimas neduoda paaiškinimo, kodėl tam tikra visuomeninė santvarka pasikeičia ir jos vieton ateina tam tikra kita visuomeninė santvarka, kodėl pirmą kartą bendruomenės santvarka užleidžia vietą kaip tik vergijos santvarkai, vergijos santvarkai—feodalinei, o feodalinė—buržuazinei, o ne kokiai nors kitai.

Jei gyventojų skaičiaus augimas būtų visuomenės plėtotę nustatanti jėga, tai didesnis gyventojų tankumas turėtų nustatyti kas kartą vis aukštesnį visuomeninės santvarkos tipą. Tikrumoje to nėra. Chinijoje gyventojų tankumas yra keturis kartus didesnis, negu Amerikos Jungtinėse Valstijose, tačiau Amerika visuomeninio išsivystymo požiūriu stovi daug aukščiau, negu Chinija, nes Chinijoje vis dar viešpatauja pusiau-feodalinė santvarka, o Amerika jau seniai pasiekė aukščiausios kapitalizmo plėtotės stadijos. Belgijos gyventojų tankumas yra 19 kartų didesnis, negu Amerikoje, ir 26 kartus didesnis,

negu SSRS, tačiau Amerikos Jungtinės Valstijos stovi aukščiau už Belgiją visuomeninio išsivystymo požiūriu, o nuo SSRS Belgija atsiliko ant visos istorinės epochos, nes Belgijoje viešpatuoja kapitalistinė santvarka, o SSRS jau pribaiigę kapitalizmą ir pastatė socialistinę santvarką.

Iš to seka, kad gyventojų skaičius nėra ir negali būti svarbiausioji visuomenės plėtotės jėga, *nustatanti visuomeninės santvarkos charakterį, visuomenės fizionomiją.*

Kas gi sudaro tą svarbiausiąją jėgą visuomenės medžiaginio gyvenimo sąlygų sistemoje, jėgą, kuri nustato visuomenės fizionomiją, visuomeninės santvarkos charakterį, visuomenės plėtotę iš vienos santvarkos į kitą?

Gamybos Būdas ir Gyvenimo Sąlygos.

Tokia jėga istorinis materializmas laiko *būdą pragyvenimo priemonėms gaminti, priemonėms, reikalingoms žmonių gyvybei palaikyti, būdą gaminti medžiagines gerybes*—maistą, drabužius, apavą, butą, kurą, gamybos įrankius ir kit., kas reikalinga tam, kad visuomenė galėtų gyvuoti ir plėtotis.

Kad galima būtų gyventi, reikia turėti maistą, drabužius, apavą, butą, kurą ir kitką; o kad galima būtų gauti šių medžiaginių gerybių, reikia jas gaminti; o kad galima būtų jas pasigaminti, reikia turėti gamybos įrankių, kurių pagalba žmonės gaminasi maisto, drabužių, apavų, butų, kuro ir t.t., reikia mokėti gaminti tuos įrankius, reikia mokėti naudotis tais įrankiais.

Gamybos įrankiai, kurių pagalba gaminamos medžiaginės gerybės, *žmonės*, kurie tuos gamybos įrankius judina ir vykdo medžiaginių gerybių gaminimą, turėdami tam tikro *gamybinio patyrimo ir darbo įpročių*,—visi šie elementai drauge sudaro visuomenės *gamybos būdą*.

Bet gamybos jėgos sudaro tik vieną gamybos pusę, vieną gamybos būdo pusę, kuri parodo žmonių santykius su daiktais ir gamtos jėgomis, panaudojamomis medžiaginių gerybių gamybai.

Kitą gamybos pusę, kitą gamybos būdo pusę sudaro santykiai tarp žmonių gamybos procese, *gamybiniai žmonių santykiai*. Žmonės kovoja su gamta ir panaudoja gamtą medžiaginėms gerybėms gaminti ne atskirai (izoliuotai) viens nuo kito, ne kaip atitrūkę viens nuo kito vienetai, bet bendrai, grupėmis, bendruomenėmis. Todėl gamyba visuomet ir visokiąsiose sąlygose yra *visuomeninė gamyba*.

Vykdydami medžiaginių gerybių gamybą, žmonės nustato tuos ar kitus tarpusavio santykius

gamybos viduje, tuos ar kitus *gamybinius santykius*. Tie santykiai gali būti laisvų nuo eksploatacijos žmonių bendradarbiavimo ir tarpusavio pagalbos santykiais; jie gali būti viešpatavimo ir klauosmo santykiais; jie gali būti, pagaliau, pereinamais santykiais iš vienos formos gamybinių santykių į kitą formą. Bet nesvarbu, kokio pobūdžio bebūtų gamybiniai santykiai, jie sudaro—visuomet ir visose santvarkose—tokį pat būtiną gamybos elementą, kaip ir visuomenės gamybos jėgos.

“Gamyboje,” sako Marksas, “žmonės veikia ne tik į gamtą, bet ir vieni į kitus. Jie negali gaminti, nesusijungdami tam tikru būdu bendram veikimui ir tarpusavio pasikeitimui (mainams) savo veikimu. Kad galėtų gaminti, žmonės sudaro tam tikrus ryšius ir santykius, ir tik per tuos visuomeninius ryšius ir santykius reiškiasi jų santykiai su gamta, įvyksta gamyba” (K. Marksas ir F. Engelsas, V t., 429 p.).

Vadinasi, gamyba, gamybos būdas apima kaip gamybines visuomenės jėgas, taip ir gamybinius žmonių santykius, virsdamas, tokiu būdu, jų vienybės įsikūnijimu medžiaginių gerybių gamybos procese.

Viena gamybos sąvybių yra ta, kad gamyba niekad ilgam periodui nesustoja vienoj vietoj, ji nuolatos keičiasi ir plėtojasi, o, šalia to, gamybos proceso pasikeitimai neišvengiamai sukelia ir visos visuomeninės santvarkos, visuomeninių idejų, politinių pažiūrų, politinių įstaigų pasikeitimus,—sukelia visos visuomeninės ir politinės santvarkos (uklad) pasikeitimą, perstatymą. Įvairiuose išsivystymo laipsniuose žmonės naudojasi įvairiais gamybos būdais, arba, kitaip sakant,—turi skirtingą gyvenimo būdą. Pirmą kartą bendruomenėje gyvuoja vienas gamybos būdas, vergijoje gyvuoja kitas gamybos būdas, feodalizme—trečias. Pagal tai ir visuomeninė žmonių santvarka, jų dvasinis gyvenimas, jų pažiūros, jų politinės įstaigos—būna skirtingos.

Gamybos Vystymos Santykiai su Visuomenės Plėtote.

Koks yra visuomenės gamybos būdas, tokia yra, bendrai imant, ir pati visuomenė, tokios yra ir jos idėjos ir teorijos, politinės pažiūros ir įstaigos.

Arba, grubiau kalbant: koks yra žmonių gyvenimo būdas, — toks yra ir jų minčių, jų galvavimo būdas.

Tai reiškia, kad visuomenės plėtotės istorija yra, pirmučiausia, gamybos plėtotės istorija, gamybos būdų, kurie pakeičia vienas kitą amžių bėgyje, istorija, gamybos jėgų išsivystymo ir

žmonių gamybinių santykių išsivystymo istorija.

Reiškia, visuomenės plėtotės istorija yra kar-tu ir pačių gamintojų, medžiaginių gėrybių ga-min-tojų istorija, darbo masių istorija, nes tos masės yra pamatinės gamybinio proceso jėgos, vykdančios visuomenei būtinai reikalingų me-džiaginių gėrybių gamybą.

Reiškia, istorijos mokslas, jei jis nori būti tik-ru mokslu, negali daugiau visuomenės išsivysty-mo istoriją suvesti prie karalių ir karo vadų veiksmų, prie „užkariautojų“ ir valstybių „nu-galėtojų“ veiksmų, bet privalo, pirmučiausia, na-grinėti medžiaginių gėrybių gamintojų istoriją, darbo masių istoriją, tautų istoriją.

Reiškia, kad kelio į visuomenės istorijos įsta-tymų nagrinėjimą reikia įieškoti ne žmonių gal-vose, ne pažiūrose, ne visuomenės idejose, bet gamybos būduose, kuriuos visuomenė naudoja kiekvienu atskiru istorijos laikotarpiu,—visuo-menės ekonomikoje.

Reiškia, pirmutinis istorijos mokslo uždavinys yra išnagrinėti ir atskleisti gamybos įstatymus, gamybos jėgų plėtotės įstatymus ir gamybinių santykių įstatymus, visuomenės ekonominio vys-tymosi įstatymus.

Reiškia, proletariato partija, jei ji nori būti tikra partija, privalo užvaldyti, pirmučiausia, gamybos plėtotės įstatymų mokslą, visuomenės ekonominio vystymosi įstatymų mokslą.

Reiškia, kad nesuklystų politikoje, proletariato partija privalo, statydama savo programą ir praktiškai veikdama, pirmučiausiai remtis ga-mybos plėtotės dėsniais, visuomenės ekonominio vystymosi dėsniais.

Antra gamybos savybė yra ta, kad jos pasikei-timai ir plėtotė prasideda visad gamybos jėgų pasikeitimais ir plėtote, o pirmučiausia—gamy-bos įrankių pasikeitimais ir plėtote. Vadinasi, gamybos jėgos yra judriausias ir revoliucingiausias gamybos elementas. Pradžioje keičiasi ir plėtojasi visuomenės gamybos jėgos, o po to, *priklausomai* nuo tų pasikeitimų ir *atitinkamai jiems*,—keičiasi ir žmonių gamybiniai santykiai, žmonių ekonominiai santykiai.

Tai nereiškia, tačiau, kad gamybiniai santy-kiai neveikia ir gamybos jėgų plėtotė ir kad pa-sarieji nepriklauso nuo pirmutinių jų. Plėtoda-miesi priklausomai nuo gamybos jėgų plėtotės, gamybiniai santykiai savo režtu veikia ir gamy-bos jėgų plėtotė, pagreitinami ar sulėtinami ją. Prie to reikia pastebėti, kad gamybiniai santy-kiai negali per ilgai atsilikti nuo visuomenės ga-mybinių jėgų ir pasilikti prieštaravime su jais, nes gamybos jėgos gali pilnai plėtotis tik tada,

kai gamybiniai santykiai patys atitinka gamy-bos jėgų pobūdžiui, padėčiai ir nevaržo gamybos jėgų plėtotės. Todėl, kad ir kaip atsiliktų gamy-biniai santykiai nuo gamybos jėgų išsivystymo lygmens, jie privalo — anksčiau ar vėliau — sutapti, atitikti — (ir tikrai jie pasiekia su-tapimo, atitikimo) — gamybos jėgų išsivysty-mo lygmeniui, gamybos jėgų pobūdžiui. Prie-šingu atveju, gamybos jėgų ir gamybinių santy-kių vieningumas gamybos sistemoje būtų iš pa-grindų sugriautas, būtų sugriauta bendrai gamy-ba, būtų gamybos krizis, gamybinių jėgų sugriu-vimas.

Gamybiniai Santykiai ir Ekonominiai Kriziai.

Tokio gamybinių santykių nesutapimo su ga-mybos jėgomis pavyzdį, konflikto tarp jų pa-vyzdį rodo kapitalistinių šalių ekonominiai kri-ziai. Kapitalistinėse šalyse privatinė kapitalistų nuosavybė griežčiausiai prieštarauja visuomeni-niam gamybos pobūdžiui, gamybinių jėgų pobū-džiui. To nesutapimo rezultatas yra ekonominiai kriziai, vedantieji prie gamybos jėgų sugriuvi-mo; šalia to, tasai nesutapimas, neatitikimas su-daro ekonominį pagrindą socialinei revoliucijai, kurios tikslas yra suardyti dabartinius gamyb-i-nius santykius ir sudaryti naujus, atitinkančius gamybos jėgų pobūdžiui.

Ir, priešingai, pilno gamybos santykių sutapi-mo su gamybos jėgų pobūdžiu pavyzdį rodo SSRS socialistinis liaudies ūkis, kur visuomeni-nė gamybos priemonių nuosavybė pilniausiai atitinka visuomeniniam gamybos proceso pobū-džiui ir kur todėl nėra nei ekonominių krizių, nei gamybos jėgų sugriuvimo.

Vadinasi, gamybinės jėgos yra ne tiktai ju-driausias ir revoliucingiausias gamybos elemen-tas. Jos yra ir nustatantis, nusakantis elemen-tas gamybos plėtotėje.

Kokios yra gamybos jėgos, tokie turi būti ir gamybiniai santykiai.

Jei gamybos jėgų būklė atsako į klausimą apie tai, kokiais gamybos įrankiais žmonės gamina būtinas jiems medžiagines gėrybes, tai gamyb-i-nių santykių būklė jau atsako į kitą klausimą, būtent: kas valdo *gamybos priemones* (žemę, miškus, vandenį, gelmes, medžiagos žaliavą, ga-mybos įrankius, gamybos trobesius, susisiekimo priemones ir t.t.), kas valdo gamybos priemo-nes, ar visa visuomenė, ar atskiri asmenys, at-skiros grupės, klasės, panaudojančios tas prie-mones kitų asmenų, grupių, klasių ekspluata-cijai?

Štai schematisks paveiksls, rodantis gamybos jēgu iīssivystamā nuo senūjū laikū iki mūsū dienu. Perējimas nuo grubūjū akmenīnūjū gīnkļū prie lanko ir strēlījū ir sārjūšjē su tuo perējimas nuo medzīoklīno gīvenīmo būdo prie pirmkšēos gīvulinīnkystēs; perējimas nuo akmenīnūjū gīnkļū prie metalīnūjū gīnkļū (gēležīnis kirvis, arklas su gēležīnū noragu ir t.t.) ir atātkīnkamas perējimas prie augalūjū augīnīmo, prie zemēs darbo; tolīmesnis metalīnūjū īrankījū gerīnīmas, metalūjū apdīrbīmas, perējimas prie kalvīo dumpļījū, perējimas prie puodūjū gamybos ir atātkīnkamas amato īsplētojīmas, amato atskīskīrīmas nuo zemēs darbo, savārānkīškās amatinīnkūjū gamybos ir vēļīau manufaktūrīnēs gamybēs īssīvīstīmas; perējimas prie mašīnūjū sistemos ir šījū laikū stambīos mašīnīzuotos prāmōnēs pasīrodīmas, —tōks yra bēndras, tolī gīraū nepīlnas, visuomēnēs gamybinūjū jēgū īssīplētojīmo žmōnījos īstorījos bēgījē paveīkslas. Šāļa to, supīrantama, kad gamybos īrankījū gerīnīmā vykdē žmōnēs, kurīe turējō ryšīo su gamyba, tojī plētotē ir pagerējīmas nējō nepīrklausomai nuo žmōnūjū,—vādīnāsī, drauge su gamybos īrankījū plētoē keītēsī ir patys žmōnēs, kaipo svarbīausīas gamybinūjū jēgū elementas, keītēsī ir plētojōsī jū gamybinīs patyīrīmas, darbo īpratīmas, sugebējīmas naudoīt gamybos īrankīas.

Su visuomēnēs gamybos jēgū pasīkeītīmaīs ir īssīvīstīmu atātkīnkamai īstorījos bēgījē keītēsī ir plētojōsī gamybinīasī žmōnūjū sātīkīasī, jū ēkōnōmīnīasī sātīkīasī.

Pagrīndīnīasī Gamybinūjū Sātīkījū Tīpai.

īstorījōjē žīnōmī penkī *pagrīndīnīasī* gamybinūjū sātīkījū tīpai: pirmkšēīs bēndruomēnīs, vērģīs, feodalīnīs, kapītalīstīnīs, sōcīalīstīnīs.

Pīrmkšēīs bēndruomēnēs sātīkvarkōjē gamybos jēgū pagrīndū yra visuomēnīnē gamybos prīemōnījū nuosavybē. Tai esmējē atātīnka to pērīodo gamybos jēgū pobūdžīui. Akmens īrankīas ir pasīrodēs po to lānkas su strēlēmīs neleīdo žmōnēmīs atskīrai pavīenīui kovotī su gamtos jēgōmīs ir plēsrīasīs žvērīsīs. Kad galētū prīsīrīnkīt vāīsījū mīške, prīgaudytī žuvū vāndēnījē, pastatytī kōkī nōrs pastatā butūi, žmōnēs buvo prīverstī dīrbīt bēndrai, kītāip jīemīs grēsē bādas, plēsrījūjū žvērījū pavojus arba kāmīnīnījū bēndruomēnījū pavojus. Bēndras darbas veda prie bēndros nuosavybēs gamybos prīemōnēmīs, o tāip pat ir gamybos produktams. Čīa dar nēra supīratīmo apīe prīvatīnē nuosavybē gamybos prīemōnēmīs, jēi neskaītītī asmenīnēs nuosavybēs

kaī kuriēmīs gamybos īrankīams, kurīe kartū yra ir apsigīnīmo nuo plēsrījūjū žvērījū prīemōnē. Čīa nēra ekspluatācījos, nēra klāsījū.

Vergū sātīkvarkōjē gamybinūjū sātīkījū pagrīndas yra vergū savīnīnko nuosavybē gamybos īrankīams, o tāip pat ir pats gamīntojas—verģas yra jō nuosavybē: vergū savīnīnkas galī verģā parduoīt, pīrkīt, užmūštī, kaip galvījā. Tokīe gamybinīasī sātīkīasī, esmējē, atātīnka to laīkotārpio gamybos jēgū būklēi. Vīetojē akmenīnūjū īrankījū dabār žmōnēs turējō savo žīnīojē metalīnūs īrankīus; vīetojē ubaģīško ir prīmītīvāus medzīotojō ūkīo, nepažīnusīo nei gīvulinīnkystēs, nei zemēs darbo, pasīrodē gīvulinīnkystē, zemēs darbas, amataī, darbo pasīdalīnīmas tarp tū gamybos šākū, atskīrado galīmībē keītīsī produktāīs tarp atskīrūjū asmenūjū ir bēndruomēnūjū, galīmībē sukauptī turtus nēdaugēlīo rankosē, galīmībē mažūmai pajungīt daugūmā ir pavērstī jā vērģasī. Čīa nebēra jau bēndro ir laīsvo vīsūjū visuomēnēs nārījū darbo gamybinīam procesē,—čīa vīēspatāujā prīverčīamas vergū darbas, kurī ekspluatuoja nēdīrbāntījē vergū savīnīnkāī. Nēra todēl bēndros nuosavybēs gamybos prīemōnēmīs, o tāip pat ir gamybos produktams. Jā pakeīčīa prīvatīnē nuosavybē. Čīa vergū savīnīnkas yra pīrmas ir pagrīndīnīs pīlnāvērtīs savīnīnkas.

Turtīngīejī ir neturtīngīejī, ekspluatatorīasī ir ekspluatuojamīejī, pīlnātēisīasī ir bētēisīasī, žīaurī klāsījū kova tarp jū—tōks yra vergū sātīkvarkos pavēīkslas.

Feodalīnējē sātīkvarkōjē gamybinūjū jēgū pamatas yra feodalō nuosavybē gamybos prīemōnēmīs ir nepīlna nuosavybēs teisē ī gamybos darbinīnkā,—bāudžīaunīnkā, kurīo feodalas jau negalī nužudytī, bet kurī galī parduoīt ir pīrkīt. Šāļa feodalīnēs nuosavybēs yra vīeno patīes valstīcīo ir amatinīnkō nuosavybē savo gamybos īrankīams ir savo prīvatīnīam ūkīui, pāremtām asmenīnūjū darbu. Tokīe gamybinīasī sātīkīasī, esmējē, atātīnka to laīkotārpio gamybos jēgū būklēi. Tolīmesnis gēlēžīs līdīmo ir apdīrbīmo patobulīnīmas; gēležīnīo plūgo ir audīmo stākļījū īsplītīmas; tolīmesnis žēmdīrbīstēs īssīvīstīmas, darzīnīnkystēs, vīndīrbīstēs, svīesto gamybos īssīvīstīmas; manufaktūrū atskīradīmas šāļa amatinīnkūjū dīrbtūvījū,—tokīe yra pamatinīasī gamybos jēgū būklēs bruožāīs.

Naujosīos gamybos jēgos rēīkalauja, kad darbinīnkas turētū kōkījā nōrs īnīcīatīvā gamybojē, palīnkīmā prie darbu, susīdōmējīmā tuo darbu. Todēl feodalas meta vērģā, kaip nesīdōmējūsjū darbu ir vīsāī neturtīntjū īnīcīatīvōs darbinīnkā, o

verčiau pveda darbā baudžiauninkui, kuris turi savo ūki, savo gamybos īrankius ir kuris yra bents kiek susidomējs darbu, reikalingu žemei apdirbti ir feodalui īsmokēti mokesčius natūra īš savo derliaus.

Privatinē nuosavybē čia įgauna tolimesnē plētotę. Eksploatacija yra beveik tokia pat žiauri, kaip ir vergijoje,—ji tik šiek tiek sušvelninta. Klasinė eksploatatorių ir eksploatuojamųjų kova sudaro pagrindinį feodalinės santvarkos bruožą.

Kapitalistinėje santvarkoje gamybinių santykių pagrindas yra kapitalistinė nuosavybē gamybos īrankiams be teisių į gamybos darbininką,—į samdomuosius darbininkus, kurių kapitalistas negali nei užmušti, nei parduoti, nes jie asmeniniai jam nepriklauso, tik neturi gamybos priemonių, yra priversti parduoti savo darbo jėgą kapitalistui ir vilkti ant savo sprando eksploatacijos jungą. Šalia kapitalistinės nuosavybės gamybos priemonės gyvuoja ir pirmu laiku labai paplinta privatinē, atleistiųjų nuo baudžios, valstiečių ir amatininkų, paremta asmeniniu darbu, gamybos priemonių nuosavybē. Vietoje amatininkų dirbtuvių ir manufaktūrinių įmonių atsiranda didžiuliai fabrikai ir zavodai, aprūpinti mašinomis. Vietoje dvarininkų sodybų, apdirbamų primityviškais valstiečių gamybos īrankiais, atsiranda stambios kapitalistinės ekonomijos, ūkiai, kurie yra vedami agrotechnikos pagrindais ir aprūpinti žemės ūkio mašinomis.

Naujos gamybos jėgos reikalauja, kad gamybos darbininkai būtų labiau kultūringi ir galvoti, negu prislęgti ir tamsūs baudžiauninkai, kad jie sugebėtų valdyti mašiną, suprasti ją ir teisingai su ja elgtis. Todėl kapitalistai verčiau pveda darbą laisviems nuo baudžios pinklių samdomiems darbininkams, pakankamai kultūringiems, kad galėtų teisingai elgtis su mašinomis.

Kapitalizmo Prieštaravimų Pinklės.

Bet, iki milžiniško dydžio išplėtojęs gamybos jėgas, kapitalizmas susipainiojo neišsprendžiamuose jam prieštaravimuose. Gamindamas vis daugiau prekių ir mažindamas kainas prekėms, kapitalizmas aštrina konkurenciją, nustumdamas masę smulkių ir vidutinių privačių savininkų, paverčia juos proletarais ir sumažina jų perkamąją galią, todėl pagamintųjų prekių pardavimas lieka neįmanomas. O plesdamas fabrikus, surinkdamas didžiuliuose fabrikuose milijonus darbininkų, kapitalizmas suteikia gamybos procesui visuomeninio pobūdžio ir pakerta tuo pačiu savo paties pagrindus, nes visuomeninis gamy-

bos proceso pobūdis reikalauja visuomeninės nuosavybės gamybos priemonės, tuo laiku kai gamybos priemonių nuosavybē pasilieka privati kapitalistinė, nesutaikoma su visuomeniniu gamybos proceso pobūdžiu.

Tie nesutaikomi prieštaravimai tarp gamybos jėgų ir gamybinių santykių pasireiškia periodiniais pergaminimo kriziais, kada kapitalistai, nesusirdami piniginių pareikalavimų dėl jų pačių sukulto gyventojų masių nubiednėjimo, yra priversti deginti produktus, naikinti pagamintas prekes, stabdyti gamybą, naikinti gamybines jėgas, kada čia pat milijonai gyventojų yra priversti kęsti nuo nedarbo ir badauti ne todėl, kad trūkų prekių, bet todėl, kad prekių pagaminta perdaug.

Tai reiškia, kad kapitalistiniai gamybiniai santykiai nebeatinka visuomenės gamybinių santykių būklei ir pateko į nesutaikomą prieštaravimą su jais.

Tai reiškia, kad kapitalizme bręsta revoliucija, kuri yra pašauktą dabartinę gamybos īrankių kapitalistinę nuosavybē pakeisti socialistine nuosavybe.

Tai reiškia, kad aštriausia klasinė kova tarp eksploatatorių ir eksploatuojamųjų sudaro pagrindinį kapitalistinės santvarkos bruožą.

Socialistiniai Gamybos Santykiai Sovietų Sąjungoje.

Socialistinėje santvarkoje, kuri įvykdyta kol kas tik SSRS, gamybinių santykių pagrindu yra visuomeninė gamybos priemonių nuosavybē. Čia jau nėra nei eksploatatorių, nei eksploatuojamųjų. Pagamintieji produktai yra skirstomi pagal darbą remiantis principu: "kas nedirba, tas nevalgo." Tarpusaviai žmonių santykiai gamybos procese čia yra charakterizuojami kaip laisvų nuo eksploatacijos darbininkų draugiško bendradarbiavimo ir tarpusavio socialistinės pagalbos santykiai. Čia gamybiniai santykiai pilnai atitinka gamybos jėgų santykiams, nes visuomeninis gamybos proceso pobūdis yra remiamas visuomeninės nuosavybės į gamybos priemones.

Todėl socialistinė gamyba SSRS nepažįsta periodinių pergaminimo krizių ir surištų su jais nesąmonių.

Todėl čia gamybos jėgos vystosi pagreintu tempu, nes atitinkami jiems visuomeniniai santykiai suteikia tam pilną laisvę.

Toks yra paveikslas, kuris rodo žmonių gamybinių santykių plėtotę žmonių istorijos bėgyje.

Tokia yra gamybinių santykių plėtotės priklausomybē nuo visuomenės gamybos jėgų plė-

totės, pirmučiausia—nuo gamybos įrankių plėtodamas tuo pat metu ir visą visuomeninę vitotės, priklausomybę, dėl kurios gamybos jėgų pasikeitimas ir išsivystymas anksčiau ar vėliau sukelia ir atitinkamus gamybinių santykių pasikeitimus ir išsivystymus.

“Darbo priemonių naudojimas ir sudarymas,”* sako Marksas, “nors ir pastebimi užuomazgoje pas kai kuriuos gyvulių tipus, vis dėlto sudaro specifinę charakteringą žmogaus darbo proceso bruožą, ir todėl Franklinas nusako žmogų, kaip gyvulį, gaminantį įrankius. Kaip išnykusių gyvulių tipams pažinti svarbu kaulų liekanų nagrinėjimas, taip išnykusiųjų visuomeninių-ekonominių formacijų pažinimui yra svarbu darbo priemonių liekanos. Ekonominės epochos skiriasi vienos nuo kitų ne tuo, kas gaminama, bet tuo, kaip gaminama... Darbo priemonės yra ne tik žmogaus darbo jėgos plėtojimosi mastas, bet kartu ir rodyklis tų visuomeninių santykių, kuriuose buvo vykdomas darbas” (K. Marksas, “Kapitalas,” I t., 121 p.).

Ir toliau:

(a) “Visuomeniniai santykiai yra glaudžiai susiję su gamybos jėgomis. Išgydami naujų gamybos jėgų, žmonės keičia savo gamybos būdą, o keisdami gamybos būdą, savo gyvenimo aprūpinimo būdą,—jie keičia visus savo visuomeninius santykius. Rankinis malūnas duoda jums visuomenę su siuzerenu (feodalu—Red.) priešakyje, o garo malūnas—visuomenę su pramonės kapitalistu.” (K. Marksas ir F. Engelsas, V t., 364 p.).

(b) “Nepertaukiamai vyksta gamybos jėgų augimo judėjimas, visuomeninių santykių irimas, idėjų atsiradimas, nejudą tik judėjimo abstrakcija” (ten pat, 364 p.).

Charakterizuodamas istorinį materializmą, suformuluotą “Komunistų Partijos Manifeste,” Engelsas sako:

“Ekonominė gamyba ir neišvengiamai plaukianti iš jos bet kurios istorinės epochos santvarka sudaro jos politinės ir protinės istorijos pagrindą... Atitinkamai, nuo pat pirmąsio bendruomeninio žemės valdymo pakrikimo visa istorija buvo klasių kovos istorija, kovos tarp eksploatuojamųjų ir eksploatuojančių, viešpataujamyjų ir viešpataujamųjų klasių kova įvairiuose visuomeninio išsivystymo laiptuose... Dabar toji kova pasiekė tokio laipsnio, kuriame eksploatuojama ir pavergtą klasę (proletariatą) nebėgi pasiliuosuoti nuo eksploatuojančios ir pavergusios jį klasės (buržuazijos), nepalieu-

*“Darbo Priemonės” čia Marksas vadina daugiausia gamybos įrankius.—Red.

Gamybos Kitimas ir Mūsų Valia.

Trečioji gamybos savybė yra ta, kad naujų gamybos jėgų ir atitinkamų gamybinių santykių atsiradimas eina ne atskirai nuo senosios santvarkos, ne po senosios tvarkos išnykimo, bet senosios santvarkos gėmėse, vyksta ne išanksto apgalvoto, sąmoningo žmonių veikimo rezultate, bet stichiniai, nesąmoningai, nepriklausomai nuo žmonių valios. Jis vyksta gaivališkai ir nepriklausomai nuo žmonių valios dėl dviejų priežasčių.

Pirmučiausia dėl to, kad žmonės negali laisvai pasirinkti tą ar kitą gamybos būdą, nes kiekviena nauja karta, stodama į gyvenimą, užtinka jau gatavas gamybos jėgas ir gamybinius santykius, kaip praėjusių kartų darbo rezultata. Todėl jai tenka pradžioje priimti visa tai, ką ji randa gatavam pavidale gamybos srityje, ir pritaikyti prie to, kad galima būtų gaminti medžiagines vertybes.

Antra, dėl to, kad gerindami tą ar kitą gamybos įrankį, tą ar kitą gamybos jėgų elementą, žmonės negalvoja, nesupranta ir nesvarsto, prie kokių visuomeninių rezultatų turės privesti tie pagerinimai, bet galvoja tik apie savo šokiadienio reikalus, apie tai, kaip palengvinti savo darbą ir pasiekti kokios nors tiesioginės apčiuopiamos naudos sau.

Kada kai kurie pirmąsios bendruomeninės visuomenės nariai palaipsniui ir apgraužomai žengė nuo akmeninių įrankių prie geležinių įrankių, jie, žinoma, nežinojo ir net negalvojo, prie kokių visuomeninių rezultatų privės toji naujovė; jie nesuprato ir negalvojo, kad perėjimas prie metalinių įrankių reiškia pramonės perversmą, kad jis galų gale privės prie vergijos santvarkos,—jie tiesiog norėjo tik palengvinti savo darbą ir pasiekti artimiausios, apčiuopiamos naudos,—jų sąmoningasis veikimas apsiribojo siaurais šokiadienio asmeninės naudos rėmais.

Kada feodalinės santvarkos laikotarpiu jaunoji Europos buržuazija greta smulkių cechinių dirbtuvių pradėjo statyti stambias manufaktūrines įmones ir tokiu būdu stūmė priekį visuomenės gamybos jėgas, ji, žinoma, nežinojo ir negalvojo, prie kokių visuomeninių pasekmių privės toji naujovė; ji nesuprato ir negalvojo, kad ta “mažutė” naujovė privės prie tokių visuomeninių jėgų pergruovimo, kuris turės baigtis revoliucija ir prieš karalių, kurio malones ji taip aukš-

tai vertino; ir prieš bajorus, į kurių eiles nereišiai svajojo patekti geriausieji jos atstovai,—ji tiesiog norėjo papiginti prekių gamybą, išmesti daugiau prekių į Azijos rinkas ir tik atsidariusią Amerikos rinką ir gauti daugiau naudos,—jos sąmoningasis veikimas apsiribojo siaurais to šiokiadienio praktikos veikimo rėmais.

Kada rusų kapitalistai drauge su užsienio kapitalistais dėjo pastangas daiginti Rusijoje dabartinę, stambia, mašinizuotą pramonę, palikdami neliestą kapitalizmą ir atiduodami valstiečius dvarininkams praryti, jie, žinoma nežinojo ir negalvojo, prie kokių visuomeninių pasekmių prives tas rimtas visuomenės gamybos jėgų augimas; jie nežinojo ir negalvojo, kad tas rimtas visuomenės gamybos jėgų šuolis prives prie tokio visuomeninių jėgų pergrupavimo, kuris suteiks proletariatui galimybę sujungti su savimi valstiečius ir įvykdyti sėkmingą socialistinę revoliuciją,—jie tiesiog norėjo iki kraštutinumų praplėsti pramonės gamybą, užvaldyti milžinišką vidaus rinką, tapti monopolistais ir išpumpuoti iš liaudies ūkio kuo daugiau pelno,—jų sąmoningasis veikimas nėjo toliau jų šiokiadienio siaurai-praktikinių interesų.

Sąryšy su tuo Marksas sako:

“Visuomeninėje savo gyvenimo gamyboje (t. y. medžiaginių gėrybių, būtinai reikalingų žmonių gyvenimui, gamyboje — *Red.*) žmonės stoja į tam tikrus, būtinus, nuo jų valios *neprisklausančius* santykius—gamybinius santykius, kurie atitinka tam tikram jų medžiaginių gamybinių jėgų išsivystymo laipsniui” (K. Marksas. “Rinktiniai Raštai,” I t., 269 p.).

Sąmoningumo ir Naujų Iდეjų Veikla.

Tačiau, tai nereiškia, kad gamybinių santykių pasikeitimas ir perėjimas nuo senų gamybinių santykių prie naujų vyksta švelniai, be konfliktų, be sukrėtimų. Priešingai, toks perėjimas vyksta paprastai senų gamybinių santykių revoliucinio nuvertimo ir naujų santykių nustatymo keliu. Iki tam tikro laikotarpio gamybinių jėgų plėtojimas ir pasikeitimas gamybinių santykių srityje vyksta stichiniai, nepriklausomai nuo žmonių valios. Bet tikiai iki tam tikro momento, iki to momento, kada atsiradusios ir besiplėtojančios gamybos jėgos suspėja, kaip reikiant, pribrešti. Po to, kai naujos gamybinės jėgos subręsta, ligšioliniai gamybiniai santykiai ir jų saugotojos — viešpataujančios klasės, virsta ta “nenugalimąja” pertvara, kurią galima pašalinti iš kelio tik sąmoningo naujųjų klasių veikimo priemonėmis, tų klasių prievartos veiksmis, re-

voliucijos keliu. Čia ypatingai ryškiai pasireiškia *didžiulė rolė* naujų visuomeninių idejų, naujų politinių įstaigų, naujos politinės valdžios, kuri yra pašaukta jėga pašalinti senus gamybinius santykius. Naujų gamybos jėgų ir senų gamybinių santykių konfliktų pagrinduose, naujų ekonominių visuomenės reikalavimų pagrinduose atsiranda naujos visuomeninės idejos, naujos idejos organizuoja ir mobilizuoja mases, masės susibūria į naują politinę armiją, sudaro naują revoliucinę valdžią ir ją panaudoja tam, kad jėga nuvertt seną tvarką gamybinių santykių srityje ir nustatyt naują tvarką. Gaivalinis, stichinis, plėtojimosi procesas užleidžia vietą sąmoningam žmonių veikimui, taikinga plėtotė—prievartos perversmui, evoliucija—revoliucijai.

“Proletariatas,” sako Marksas, “kovoje prieš buržuaziją neišvengiamai susijungia į klasę... revoliucijos keliu jis paverčia save viešpataujančia klase ir kaip viešpataujanti klasė jėga pašalina senus gamybinius santykius” (“Manifestas,” 1938 m. leidinys, 52 p.).

Ir toliau:

(a) “Proletariatas panaudoja savo politinį viešpatavimą tam, kad išplėstų iš buržuazijos žingsnis po žingsnio visą kapitalą, centralizuotų visus gamybos įrankius valstybės rankose, t. y. proletariato, organizuoto kaip viešpataujanti klasė, rankose, ir kuo greičiau įpadidintų gamybos jėgų sumą” (ten pat, 50).

(b) “Prievarta yra bobutė—pribuvėja kiekvienai senai santvarkai, kai yra neščia nauja santvarka” (Marksas, “Kapitalas,” I t. 603 pusl., 1935 m.).

Štai geniališka istorinio materializmo formulė, kurią Marksas davė 1859 m. istorinėje “Įžangoje” į savo garsią knygą “Prie Politinės Ekonominės Kritikos”:

“Visuomeninėje savo gyvenimo gamyboje žmonės stoja į tam tikrus, nepriklausančius nuo jų valios santykius—gamybinius santykius, kurie atitinka tam tikram jų medžiaginių gamybos jėgų išsivystymo laipsniui. Tų gamybinių santykių visuma sudaro visuomenės ekonominę struktūrą, realų pagrindą, ant kurio iškyla juridinis ir politinis antstatas ir kuriam atitinka tam tikros visuomeninės sąmonės formos. Medžiaginio gyvenimo gamybos būdas nusako socialinį, politinį ir dvasinį bendro gyvenimo procesus. Ne žmonių sąmonė nusako būtį, bet, priešingai, jų visuomeninė būtis nusako jų sąmonę. Tam tikrame savo plėtotės laipsnyje visuomenės gamybos jėgos sueina į prieštaravimą su esamais gamybiniais santykiais, arba—kas yra tik

juridinis to išreiškimas—su nuosavybės santykiais, kurių ribose jie lig šiol plėtojosi. Iš gamybinių plėtotes formų tie santykiai išvirsta į jų retėjus. Tada prasideda socialinės revoliucijos epocha. Po ekonominių pagrindų perversmo greičiau ar lėčiau įvyksta ir viso didžiulio antstato perversmas. Nagrinėjant tokius perversmus reikalinga visados skirti medžiaginį, gamtamokslio tikslumu konstatuojamą, perversmą ekonominėse gamybos sąlygose nuo juridinių, politinių, religinių, meninių ir filosofinių, trumpiau: ideologinių formų, kuriose žmonės tą konfliktą supranta ir kovoja su juo. Kaip apie atskirą žmogų negalim spręsti iš to, ką jis pats apie save galvoja, taip negalima ir apie panašią epochą spręsti iš jos sąmonės. Priešingai, tą sąmonę reikia išaiškinti iš medžiaginio gyvenimo prietaravimų, iš esamo visuomenės gamybos jėgų konflikto su visuomeniniais santykiais. Nei viena visuomeninė formacija neišnyksta anksčiau, negu išsiplėtoja jos visos gamybinės jėgos, kurioms ji teikia pakankamai erdvės, ir nauji, aukštesni gamybiniai santykiai niekad neatsiranda anksčiau, negu pribirsta medžiaginės jų gyvavimo sąlygos pačios senosios visuomenės ysiuje. Todėl žmonija stato sau visad tik tokius uždavinius, kuriuos ji gali išspręsti, nes arčiau išnagrinėjus, pasirodo visad, kad pats uždavinys iškyla tik tada, kai medžiaginės jo sprendimo sąlygos jau atsirado arba, bent, yra atsiradimo procese (atsiranda)“ (K. Marksas, „Rinktiniai Raštai,“ I t., 269-270 pp.).

Taip yra su marksistiniu materializmu, jei taikyti jį visuomeniniam gyvenimui, jei taikyti jį visuomenės istorijai.

Tokie yra pamatiniai dialektinio ir istorinio materializmo bruožai.

Iš to matyti, kokią teoretinį turą apgynė Leninas partijai nuo revizionistų ir persigimėlių pasikėsinimų, ir kokios didelės reikšmės turėjo Lenino knygos „Materializmas ir Empiriokritizmas“ pasirodymas mūsų partijos plėtotei.

Amerika ir Francūzų Revoliucija

(Taša nuo 40 pusl.)

sur prieš tuos raganų gaudytojus buvo šaukiami protesto mitingai ir renkamos aukos, kad padėtų suareštuotiems.

Viename atsitikime (ginant demokratą kongresmaną M. Lyons) buvo surinkta net šimtas tūkstančių dolerių aukų. Jei atsimint, kad visoje Amerikoje tuomet buvo tik biskį daugiau negu

penki milijonai gyventojų, tai buvo milžiniška suma pinigų.

Kongresui buvo siunčiamos peticijos su tūkstančiais ir dešimtimis tūkstančių parašų, kad tie biau rūš įstatymai būtų atšaukti. Bet federalistų Kongrese buvo didžiuliai ir jie iš tų protestų tik tyčiojosi. Daugiau net: jie kėsinosi inkorporuoti tuos reakcinius įstatymus į pačią Konstituciją!

Artinosi 1800 metai. Tai buvo prezidentinių rinkimų metai. Abidvi pusės rengėsi prie aštriausios kovos. Federalistai turėjo valdžią savo rankose ir tikėjosi laimėsią lengvai. Bet jie apsisvylė.

Rinkimus laimėjo demokratija, laimėjo Amerikos liaudis. Prezidentu buvo išrinktas Tamas Jeffersonas, kuris Amerikos plutokratijos akyse buvo pavojingiausias „raudonųjų agentas.“

Laisvė ir teisybė paėmė viršų. Amerikos žmonės lengviau atsikvėpė. Baubliai ir isterikai buvo nustumti į užpečkį. Greitai įvyko didelės laidotuvės—buvo palaidoti tie visi nelemti jų įstatymai.

Tegul Amerikos žmonės ir dabar taip susiorganizuoja ir apgina savo demokratines teises nuo pasikėsinimų dvidešimto amžiaus reakcionierių!

Iš istorijos reikia mokintis.

Kaip Buvo Išjudinta Mūsų Žemė

(Taša nuo 54 pusl.)

Susekta, kad net žemės orbitos pailgumo linija (line of apsides) sukasi į rytus, padarydama savo ciklą per 21,000 metų.

Neseniai Dr. Alfred H. Joy—vienas iš Mount Wilson Observatorijos štabo—apskaiciavo, kad žemė su visa Sauline Sistema skrenda aplink centrą mūsų Galaksės (Paukščių Kelio—Milky Way) 184 mylių per sekundą tempu ir kad pilnam apskridimui ima net 207 milijonus metų.

Mūsų Galaksė taipgi esanti nare didesnės sistemos, Metagalaktinės Sistemos, o toji gal priklausanči dar didesnei sistemai, ir taip be galo, ir visos sistemos turi savo ypatingus judėjus.

Giordano Bruno tvirtinimas, kad visata yra neišmatuojama, beribė, tebeprasilekia savo aukštumoj. Žmogaus protas visatos ribų nesuvokia. Bet jis vis platesnes ir platesnes jos sritis atidengia.

Kasmet Amerikos automobilistai sunaudoja 7,500,000 vieškelių žemlapių.

PERŽVALGA IR KRITIKA

Antano Venclovos Novelės

Pernai Spaudos Fondas (Kaune) išleido geresniųjų Antano Venclovos kūrinių rinkinį, pavadintą „Naktis“, kuriame telpa net septynios ilgokos apysakos: „Amerikos Kareivis“, „Susitikimas“, „Nepavyko“, „Medis ir Jo Atžalos“, „Sunki Ziema“, „Galabūdos Pakrantėje“ ir „Naktis.“ Pastarosios vardu pavadintas visas 245 pusl. rinkinys. Knyga laimėjo 2,000 litų Spindulio premiją.

Ant. Venclova yra vienas stipriausių mūsų jauniosios kartos rašytojų. Jis yra gimęs 1906 m. Trempinių kaime, Liūliavo valsč., Marijampolės apsk. Kaip tikras suvalkietis, jis ir šioj knygoj operuoja daugiausia savo krašto medžiaga, vaizduoja jam pažįstamo kaimo buitį.

Ant. Venclova paskesnioj lietuvių literatūroj sutinkamas jau ne nuo vakar ir gana dažnai. Rašinėti jis pradėjo dar gimnazijoj būdamas, žinoma, kaip ir kiti impresionistinio amžiaus mokiniai, — rašė daugiausia eilėraščių. 1926 m. išėjo pirmasis jo eilėraščių rinkinys „Sutemų Skersgatvius“, o vėliau kitas — „Gatvės švinta.“ 1930 m. jis išleido apysakų rinkinį „Beržai Vėtroje“, o 1936 m. stambų romaną „Draugystė.“ Be to jis, per šį 15-kos metų tarpą, išspausdino keletą originalių studijų periodinėj spau-

doj. Atskirais leidiniais yra išėję ir keletas stambokų jo vertimų: M. Gorkio „Mano Universitetai“, Ch. Dikens „Varpai“, B. Kellermann „Lapkričio Devintoji“ (dviejų tomų romanas), Puškino, Katajevo, Sofoklio, Guy De Maupassanto ir kitų raštai. Šiuo metu jis yra

joj) pasaulinio karo metu. Dėl galvos sužalojimo, jo protas sumenkėja.

Tai viena silpnusiųjų šio rinkinio apysakų. Ten dar užtinkame ankstyvesnių autoriaus schematiškumo pavyzdžių ir kitų negeistinių rašymo manierų. Galima būtų pastatyti autoriui ir kai kurių pertinentiškų klausimų. Pav., iš kur Adomas gavo lėšų sugrįžti į Lietuvą, juk apie jį kas tai iš Pensilvanijos rašė, kad jis:

„...gulėjęs ligoninėj, grįžęs į mainas anglių kasti, bet dirbti negalįs, svaigstanti galva, todėl ir valkiojasis be darbo. Nebent gaunąs gatvių šluoti ar uždirbąs porą centų nusijodamas šeiminkėms anglis ir išnešdamas pelenus. Gyvenąs pas kažkokį negrą, bet niekas ligonio neno-ris, net ir negras.“

Ir va vieną lietingą pavakarę Adomas jau stovi prie tėviškės vartų, su vienu doleriu kišeniuje, lyg darganos iš dangaus išmestas! Kas jį ten parsieuntė, autorius mums nepasako.

Šioj apysakoj autorius parodo eilinį Lietuvos kaimiečio godumą, nesąžiningumą, žiaurumą, tamsumą, prietaringumą ir siaurapatįškumą. Autorius savo kūrybinį dėmesį kreipia į tamsiąsias ir neigiamąsias žmonių ypatybes. Ir tai yra ne suvulgarintos, ne sunaturalintos išgalvotos situacijos; ne sužvėrinti bei sugyvuolini žmonės — bet tikras kaimo gyvenimas,

ANTANAS VENCLOVA

pažangaus literatūros almanacho „Prošvaistės“ redaktoriūm.

Taigi atsirekomenduoja jis save pakankamai!

Pirmoji apysaka, „Amerikos Kareivis“, vaizduoja sugrįžusį tėviškėn Adomą Galinį, tarnavusį Amerikos kariuomenėj ir dalyvavusį kautynėse su vokiečiais Argone fronte (Prancūzi-

paskendęs skurde ir nešvarumuose. Autorius nekaltas jei tasai kaimas juodut juodas! Visai teisingai pažangūs kritikas Korsakas-Radžvilas apie šitoki kaimo medžiagos traktavimą sako:

„Baisūs ir skaudūs mūsų gyvenimo netobulumai Ant. Venclovai nėra kokia estetinė problema, kuriai išspręsti reikėtų griebtis įmantrių stilistinių ir kompozicinių priemonių, o degantis, kankinantis, jaudinantis reikalas, kuriam idėjinės atramos jis ieško ne estetikoje, o pasauležiūroje. Todėl savo talentu ir kūryba Ant. Venclova pirmiausia tarnauja gyvenimui ir žmonėms, o tik gal antroje eilėje menui ir grožiui.“*

Juozas Galinis savo brolių Adomą, iš Amerikos grįžusį be sveikatos ir pinigų, laiko šunio vietoj: tvarte apgyvendina, neduoda valgyti ir diena iš dienos laukia jo mirties, bijo, kad jis savo dalies nepareikalautų. Tačiau, kai sužino, kad Amerikos valdžia skiria Adomui, kaip besveikaujamą kariui, pensiją, tuoj atgabena jį į seklyčią, apšvarina, kad tik gavus jo pinigų! Tai „broliškos meilės“ pavyzds.

Kitas kaimietiškos „dorovės“ ir „teisingumo“ vaizdas parodyta apysakoj „Galabūdus Pakrantėje“, kur turto godumu apjaktę malūnininkas prisimeilina našlei Mortai, žada ją vesti, net ir vedyboms žiedus nuperka, o įgavęs jos pasitikėjimą — išvilioja paskutinį skatiką ir namelį. Už jos pinigus jis prikombinuoja lentpjuvę prie malūno, o Mortą išvaro iš jos nuosavo kampo elgetauti!

Gana vykusi novelė „Susitikimas“, vaizduojanti kaimo mokytojo gyvenimą. Kadaise bu-

vęs linksmas, optimistas, idėjininkas studentas, tapęs mokytoju, nugrūdžiamas į provinciją ir ten jis kenčia visas užkampio klaičios kančias. Gyventi ūkininko senos stubos gale su trejetu ar ketvertu vaikų, ir ten pat dar mokyti kaimo vaikus! — tikrai jau ne idilinis gyvenimas! Žinoma, ne visiems mokytojams tenka taip skursti: kurie pažįsta politinį vėją ir moka sukti nosį pavėjui — tie patenka į apskrities miestus ar net ir į sostinę! Tačiau, kuris nenori veidmainiauti, tam tenka amžinai po kaimus bastytis. Taip buvo ir su mokytoju Julium Kaška:

„O priežastis paprasta. Suprantu ir pats. Kurį laiką vis dar vaidinau idealistą. Iš gimnazijos, matai, — galva idėjų pilna, išdidumo. Dirbusau, kokius noriu laikraščius prenumeruoju, knygą vieną kitą nusiperku, kai mažesnė buvo šeimyna. Girdžiu šneka. Neveiklus, girdite, nieko neorganizuoja. ... Tuoj papeikimas. Gavau suprast, jeigu man eisis taip ir toliau — geresnės vietelės laukti nėra ko. ... Siūlė laikraščius išsirašyti — vėl atsakiau neiškenčęs, kad gaunu, kas man patinka, be to, visiems laikraščiams pinigų neturiu. ... Bet blogiausia tas mano liežuvis. Ot, neiškenčiu nepasakęs, kas ant dūšios guli, ir tiek. O kartais susirenka tiek, kad, ot, ligi čia, ligi kaklo. Nu ir tenka nukentėti.“

Bene tik geriausia viso rinkinio novelė, tai „Medis ir Jo Atžalos.“ Ne vienoj vietoj ji primena žemaitės „Marčią“ ar V. Krėvės „Bobulės Vargus.“ Tik pažiūrėkime į gyvenimą Onos, papuolusios, anot žemaitės, „kaip muselės į išrūgas.“ Ji skurdo pas tėvus, o dar į didesnį skurdą pateko, kai tėvai iš-

stūmė ją už nemylimo vyro, kurio ji nei nepažino:

„... Onos gyvenimas naujojoje vietoje mažą tepasikeitė, nebent tiek, kad jos rūpesčiai ir vargai, bėgijimas ir riksmas žymiai padidėjo. Vyras samdė berną, piemenį, ir juos sutvarkyti, pašerti, aprūpinti švariais skalbiniais pasidarė neišvengiamas darbas, kurį Ona dirbo triukšmingai, niūkdama dar labiau, negu kadaise namie, ganydama gyvulius. Atsikels anksčiausiai už visus, priniukins piemenį, kuris pakeltas vėl grįžta atgal į patalą, išvarys gyvulius — pabudo kūdikis, pradėjo bliauti. Įkišk jam į burną paseilėjusi skudurą su cukraus gabalėliu — žiūri pro langą — karvės jau daržė, o piemuos nesuvaldo kiaulių ir avių. Išbėgs iš trobos, pro varnelius, rėks ant karvių, įbėgs, pasikasojsi sijo-ną, į daržą, duos, duos delnu karvėms per šonus, išvys, padės piemeniui nuginti į pūdy-mą, grįžta į trobą — jau kruo-pos iš puodo bebėgančios. Nukels puodą — pabus maželis. Nespės krūtis į burną įsprausti — susikėlė šeimyna, laikas į darbą, pilk pusrų-čius. Vos pavalgydins, — atsimeina, kad paršiuokai tvar-te klykia viso noro — pjausto žoles, beria miltus, pila pamazgas — neša į tvartus. Baigs ten — vėl darbų darbai nepabaigiami laukia: daržai ravėti, dryžimiai staklėse, au-deklai baltinti, skalbiniai skalbti. Ir nors persipėsk vienai. O čia dar ir laukų darbai — ir šienai, ir rugiai, ir vasarojus. Pranašautos prabangos Ona nematė. Nematė ji nei kartūnų, nei perkelių, nei pirkčių čeverių.“

Kaip vaizdžiai čia išrokuota tipiškos kaimietės vargų varge-

*„Kultūra“, 1940 m. nr. 1.

liai! Rodos, nei klasiskā Žemaitē geriau neišrokoūtų... Ir tikrovės autorius visai neiškraipo. Jis piešia vaizdā ne sutirštinotom spalvom, o tik parodo jį tokiu, kokiū jis iš tikrųjų yra. Jeigu ne nevykusi pabaiga, mechaniskai prikerpta prie visumos, neatitinkanti kūrinio nei tempā, nei temperamentā,—tai šią novelę būtų galima skaityti tikru šedevrū!

Antanas Venclova šiuo savo rinkiniu įnešė tikrai gražų įdėlį į mūsų grožinės prozos lobyną. Norėtusi panagrinėti dar ir kitas rinkinio apsakas, bet vieta neleidžia—gal kada nors vėliau!

Dr. A. Petrika.

“Lietuvos Praeities Vaizdai”

Pereitų metų pabaigoj Spaudos Fondas (Kaunas, Vytauto pr. 23) išleido dr. Jono Remeikos paskaitų ir straipsnių rinkinį bendru vardu “Lietuvos praeities vaizdai,” 148 pusl., kaina 2,50 lt.

Dr. Remeika nagrinėja Lietuvos praeitį gana toli. Jis įieško ir randa vienokių ar kitokių duomenų iš Klaipėdos krašto senovės, siekiančios net kelis tūkstančius metų atgal. Nors tu radinių Klaipėdos krašte mes nedaug turime, jis sako, bet vis dėlto turime, ir visi esame matę: tai vadinamieji Perkūno kirvukai, akmens kirvukai. Klaipėdos krašte iki šiol ne per daugiausia rasta. Iš dalies, gal būt, dar dėlto, kad daugelis pasilaiko sau ir neatiduoda muziejams. Seniau manydavo, kad Perkūno kirvukas saugojas nuo perkūnijos, gaisrų ir ligų. Šis tas yra likę ir iš žalvario gadynės, kuri buvusi apie trys tūkstančiai metų atgal.

Jis suranda duomenų ir apie buvusius senovės lietuvių papročius, kurie kitur, gal būt, nė nėra atžymėti. Jis sako, jog keliaujančių kopų vakarų pusėje buvo atkasta keletas senovės lietuvių kapų. Iš jų pasirodė, jog laidojami kūnai buvę suguldyti su pritrauktomis kojomis. Atrodė lyg būtų tupi. Tokį laidojimą aiškina šitaip. Anais laikais garbino prosenelių vėles ir jų bijodavo kaip dvasių. Todėl manoma, kad net surišdavo kojas ir rankas, sutraukdavo krūvon, kad jie neturėtų laisvės ir nieko blogo gyviesiems nepadarytų. Žalvario gadyneje buvęs išsiplatinęs paprotys lavonus deginti ir pasukui supylus pelenus į puodus arba urnas, laidoti.

Laidojant lavonus grabuose, būdavo dedama į juos ir įvairūs reikalingi daiktai, manant, kad numirėliui jie bus reikalingi būsimame gyvenime po mirties. “Klaipėdos kun. Praetorius pasakoja, kad moteriškei mirus, jos kūną aprenždavę dvejis marškiniais, į grabą dar dėdavo dvejus-trejus marškinius, pinigų, siūlų bei adatų, kad reikalui esant, aname pasaulyje galėtų sau drabužius užsilopyti. Vieną šaltyšių numirusį aprenę drabužiais, apmovę batais, o į ranką įdėjo kančių, lyg jis ir po mirties, kaip ir gyvas būdamas, turėsiąs baudžiavon varyti žmones.”

Jei kas teigia, kad senovės lietuviai kariavimo ginklus turėję tik pagalius ir kuokus, tai autorius sako, jog priešistorinių laikų archeologinės iškasenos visai atmeta tokias pasakas. Lietuviai arba aiščiau “buvo jokiū būdū ne menkiaū apsiginklavę už priešus. Ta aplinkybė, kad senovės karį lietuviai laido-davo su jo mylimais daiktais, tikėdami, jog jis ir po mirties taip pat kariausiąs, iškelia švie-

son anų laikų kario apsiginklavimą. Šalia mirusio dėdavo kardus, ietis, durtuvus, lankų strėles apkaustytais metaliniais smaigaliais, kirvius, aukštus, kaip piramydės, šalmus, šarvus, skydus. Šalia kario paguldydavo vieną, o kartais ir daugiau žirgų. Yra rastas kario kapas net su astuoniais žirgais. Karių daiktai pasižymėdavo savo grožiu. Taip antai kai kurie žalvariniai šalmai buvo papuoksuoti. Karys, matyt, savo žirgų nemažai didžiavo; jį puošė auksu, sidabru, žalvariu, gintaru. Auksu, sidabru, žalvariu papuošdavo žirgo žąslus, kaklą, ant kaklo užkabindavo skambalėlį. Kilpos buvo žalvarinės ir papuokštos, tokie pat ir pentiniai. Ir mūsų dainos taip vaizduoja puikų žirgelį, ant kurio bernelis ir į karūzę įdavo ir pas mylimą mergelę.”

Minima ir apie lietuvių prekybą su užsieniais. Sakoma, jog “gausiai išveždavo iš Lietuvos įvairią miško medžiagą laivų statybai. Labai buvęs pageldijamas mūsų uosis. Taip pat gabendavo derą, degenus, pastarusius išveždavo žvėries, kaip klaidingai kai kada manoma, bet dėl jų cheminių ypatybių stiklui, mului dirbti ir tt. Žymią vietą išvežime turėjo užimti vaskas, kuris senovėje ne tik bažnyčiai, bet ir dokumentų antspaudimui ir prieš popierio atsiradimo net raštiui dažnai buvo vartojamas. Dėl jo svarbumo net tolimos Venecijos pirkliai jau Ziganto Augusto laikais sudarydavo prekybos sutartis. Iš skundų matyt, kad pasipelnymo sumetimais net gadinavo vaską, primaišydami lajus ar ko kito.”

Prekyba ėjusį iš Klaipėdos, Palangos ir Šventosios uostų. Bet dėlto buvo ir konkurencija su užsieniečiais. “Aštuonioliktoje amžiuje Šventosios uostas vargu ar begyvavo. Švedai, Rygos kurstomi, kuri tuomet su Livonija jiems priklausė, pačioj pradžioj Šiaurės karo (1701) užvertė Palangos uostą akmenimis ir smiltimis, gal būt ir Šventosios uosta... Šventosios uostas su miesteliu vėliau visai sunyko. Miestelio ir uosto vietas užnešiojo pajūrio smiltys, o upė pakeitė savo senąją vagą. Ir žmonij atmintis jis taip šandien pasekmingai skamba.” Paskiau lietuviams telikę naudotis tik Klaipėdos, Karaliaučiaus ir Rygos uostais, gabenant ten savo išvežamas prekes.

Žmonės nori susipažinti su Lietuvos praeičia, šioje knygoje ras nemažą medžiagą, surinktos iš įvairių šaltinių. Kai kurių senovės liekanų yra įdėti knygoje paveikslai.

St. Jasilonis.

Atlikime Pareigas Vajuje!

Literatūros Draugijos Centro Komitetas pratęsė naujų narių vaju iki pat metų pabaigos. Tai padaryta proga, kad rudenio Literatūros Draugijai sukanka 25 metai jos gyvavimo. Geresnio atžymėjimo ir negalima padaryti, kaip visiems suglaustomis jėgomis dirbti, kad mūsų garbinga kultūros ir apšvietos organizacija augtų. Man rodosi, kad šio vajaus laiku būtinai turime gauti iki 1,000 NAUJŲ NARIŲ! Sąlygos tam tinkamos. Įstojimas panaikintas. Narys metinių duoklių moka vieton \$1.50, tiktai \$1. Pasaulinė ir Lietuvos padėtis reikalauja, kad darbininkai, pažangūs biznieriiai ir profesionalai vienytųsi. Visi yra susidomėję rytdiena. O tik mūsų judėjimas, tik pažangus ir kultūriškas judėjimas žada malonų ir gerą ateities gyvenimą.

Argi neužtenka įsižiūrėti į pasaulio padėtį? Kapitalistinė tvarka gėrėjosi savo gspadoryste: jos valdonai dar taip nesenai pranašavo pražūtį naujai darbo žmonių tvarkai—Sovietų šalyje; dėsť, kad kapitalistinis pasaulis jau ant visados pasiliuosavo nuo ydų ir nelaimių, o kas atsitiko? Per dešimtį metų kapitalistinė tvarką drasko, plėšo baisiausis ekonominis ir politinis krizis. Dešimtys milijonų geriausių darbininkų ir darbininkių negali susirast darbo, užsiėmimo, kad galėtų žmoniškai gyventi, kad aprūpinus savo šeimą duona ar drabužiais! Mūsų jaunimas negali susirasti užsiėmimo. Tėvai “perseni,” vaikai “perjauni” darbavių akyse.

Tuo gi kartu ten, kur buvo didžiausias atsilikimas, kur žmonės didžiumoj nemokėjo rašyti ir skaityti, kada jie paėmė patys savo reikalus tvarkyti, naujas gyvenimas bujoja. Nepaisant, kad visas kapitalistinis pasaulis buvo prieš juos, kad visas kapitalistinis mokslas ir atsiekimai atsiskė jiems pagelbėti, jie savo jėgomis atliko didžiausius darbus. Šalį, kuri buvo kultūriniai ir industriniai atsilikus, pastatė į pirmiejių šalių tarpą. Išbudavojo galingą industriją. Sukolektivizavo žemės ūkį. Įsinaikino žmogaus žmogumi išnaudojimą. Pakėlė ant aukšto laipsnio kultūrą. Savo konstitucijoj užtikrino kiekvienam piliečiui

darbą, mokslą, ligoj ir senatvėj pensiją! Kada kapitalistiniame pasaulyje žmonės, ypatingai jaunimas, neturi vilties geresniam gyvenimui, tai ten piliečiai su didžiausia vilčia žiūri į ateitį.

Kapitalistinį pasaulį apėmė Antro Imperialistinio Karo liepsna. Vėl dešimtys milijonų žmonių mobilizuojama, statoma į karo laukus pražūti, miestai ir šalys naikinama, kraujas ir ašaros liejasi upeliais, virš civilizacijos ir kultūros atsiekimų tik juodi parako dūmai sukasi. Tuo kartu darbo žmonių valdomoj šalyj statomi nauji miestai, namai, fabrikai, dirbtuvės, elektros gaminimo stotys, mokyklos, kultūros centrai! Jos apsigynimo jėgos yra pasirengusios ne vien savo šalį išgelbėti, bet globoja ir mažąsias tautas—Mongolijos Liaudies Respubliką, Estoniją, Latviją, LIETUVĄ. Kada daugelio šalių nerandame iš po nakties, kada sužinome, kad jų miestai pelenais paversti, tai mes galime pasigėrėti, kad Lietuvai tas pavojus negresia ir tik dėka, kad ją pasiėmė savo globon darbo žmonių valdomoji šalis! Ir galime būti tikri, kad ateis ta valanda, kada toji galinga šalis ištis savo brolišką pagalbos ranką kitų kraštų darbininkijai, kada ją reikės išgelbėti iš katastrofos, į kurią kapitalizmas atvedė!

Tai čia tik keletas faktų, kurie kalba už tai, kad darbininkai, pažangūs biznieriiai ir profesionalai, kurie tik trokšta geresnio, smagesnio, teisingesnio, malonesnio gyvenimo, turi vienytis, spieistis į organizacijas.

Literatūros Draugija yra viena iš tokių organizacijų. Mes jau išleidome 42 knygas skirtingais pavadinimais. Mes jau septyni metai leidžiame žurnalą “Šviesa”. Mes per 25 metus surengėme tūkstančius prakalbų, prelekcijų, paskaitų, apšvietos ir kultūros parengimų. Mes sutraukėme apie 6,000 lietuvių į mūsų Draugiją. Šio vajaus laiku išplėskime dar daugiau jos eiles. Kiekvienas sąžiniškas lietuvis turi rasti vietą Literatūros Draugijoj!

D. M. SOLOMSKAS.

L. L. D. Sekr.

